

Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları

PIVOLKA - ÖZEL

SAVAŞ ÖZEL SAYISI - NİSAN 2003

İçindekiler

Zuhal Yeniçeri ve Doğan Kökdemir	Kaçış	3
Kürşad Demirutku	Amazon Yerlilerinde Savaş	4
Bahar Muratoğlu	Savaşın Edebi Karşılığı	5
Deniz Gültekin	Savaş ve Propaganda Bağlantısı	7
Güler Işın	Biyolojik Silahlar	9
Serap Ergen	Ölümün Olduğu Yerde Daha Ciddi Ne Olabilir?	12
Zeynep Dedekargınoğlu	Savaş ve Çocuklar	14
Evren Işık	ABD ve İdeolojik Bir Söylem Olarak "Terörizm" ya da "Siyasal Şiddet"	15
Doğan Kökdemir	Bir İnsan Davranışı Olarak Terör	17
B. Erdem Başçelik	Savaş ve Ekoloji	19
Okan Cem Çırakoğlu	Uzun Süren Bir Savaş: Travma Sonrası Stres Bozukluğu	20
Beyza Bermant	Liderlerin Savaşı	22
Mehmet Çakar	Savaş ve Medya	25
N. Can Okay	Savaş ve Ekonomi	28
Kürşad Demirutku	Savaşın Motivasyon Kaynaklı Temelleri	30

Editörler: Doğan Kökdemir, Zuhal Yeniçeri ve Bahar Muratoğlu

Kapak resmi © 2003 Deniz Gültekin

KAÇIŞ

Zuhal Yeniçeri ve Doğan Kökdemir

zuhal_yeniceri@yahoo.com
kokdemir@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

*Feinstein
Aspiring Hands*

O kadar yalnızken bu kadar kalabalık olmayı nasıl başarıyoruz?

Yerde duran bir taş yerinden çıkartıp aldığınızda, toprakta, taşın şeklini almış boşluk kalır. Yeryüzündeki sayısız taşları tek tek denerseniz de, boşluğu dolduramazsınız asla. O boşluk, sahibine aittir. İnsanlar da, ne kadar çok olsalar da o kadar yalnızlardır aslında. Pek çok özellikleri nedeniyle ayrılırlar birbirlerinden. Kendinizi anlatmak ve kendiniz dışındakileri anlamak, ne kadar çabalasanız da pek mümkün değildir; çünkü size en yakın yine sizsinizdir – kendinizi anlamaya yetmese de yakın... Bu uçsuz bucaksız evrende, yalnızlığın farkındalığı, insanın başatması gereken ağır bir yük. Sürekli bu hisle yaşamını devam ettiremez, içinde varolan bu bilgiyi bastırmak zorundadır. Belki bu nedenle kaçır hep kendinden, tek olmaktan, özgürlükten. Her zaman birileri vardır yanında. Paylaşmaya, bağlanmaya ihtiyacı vardır. Bir olduğunu, tek olduğunu bilse de, kalabalık olmaktır arzuladığı.

Öte yandan, söz konusu yalnızlık hissi, beraberinde getirdiği eşsizlik duygusuyla bambaşka anlamlara dönüşür. Eşsiz olmaktan da memnundur aslında. Başkalarına ihtiyacı olduğunu da kabullenemez. Güç ister, yönetmek ister. Bilmediğine karşı tehlikede hisseder kendini ve anlam vermek zorundadır. Bu nedenle de tanımak, bilmek ister; çünkü kontrol etmek amacındadır. Dolayısıyla insan, hem 'tek' olmak ister hem de 'çok'. İşte bu nedenle çelişki içindedir hep. Kendisiyle savaşı hiç bitmez insanın. Temelde insanın kendisinde başlayan bu savaş büyür büyür ve binleri, on binleri,

milyonları sarar. İnsanın içinde yatan bu yalnızlık ve belki de ölüm korkusu, her şeyi yaptırır ona. Uzaya da çıkar, sanat da yapar, çocuk dünyaya getirir..., ve can da alır.

Evet, can da alır. Bireysel saldırganlık ile bunun kitlesel hale geldiği savaş olgusu tarih boyunca sürekli tekrarlanmakla kalmamış, aynı zamanda gitgide gelişen teknoloji sayesinde kitlesel yokoluş sürecini hızlandıran bir hal de almıştır. Savaşın, insanlık tarihindeki acı yüzü düşünüldüğünde, neden barış üzerine değil de savaş üzerine bir özel sayı yapıldığı düşünülebilir. Evet, savaş kötüdür ve barış bütün zorluklarına karşın ideal bir hedeftir, ancak kaçınılmaz olan savaşın ta kendisidir. Arkadaşlarıyla kavga eden çocuklar, elinde çiçek yerine silah tutan yetişkinler her zaman daha dikkat çekici değil midir? Kahramanlık hikayeleri savaşın üzerine yazılmaz mı? Bütün güzelliğine rağmen barış pasif bir süreç değil midir? Sadece barışın çekiciliğine bakarak, "biz barış istiyoruz" diye bağırmanın çok anlamı var mı? Barış çağrısını bile savaşıyor yapan insanların, barışı gerçekten bulabileceği söylenebilir mi?

Bizde bizden kaç tane var? Çelişiyorlar, çatışıyorlar, savaşıyorlar. Tüm bunlar olurken de yakıp yıkıyorlar. Sonunda savaşlar hep kaybediyor. Aynı soru tekrar akla geliyor: O kadar yalnızken bu kadar kalabalık olmayı nasıl başarıyoruz? Çok basit: BAŞARAMIYORUZ!

AMAZON YERLİLERİNDE SAVAŞ

Kürşad Demirutku
dkursad@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

İnsan topluluklarının neden savaştığına dair antropolojik kuramlar üç temel perspektifte toplanmaktadır. (1) Materyalist perspektife göre; savaşlar bireysel ya da grup çıkarlarına hizmet eder. Varolan maddi koşulların korunması veya iyileştirilmesi söz konusudur. Kültürel perspektife göre; bir grubu karakterize eden değerler ile inançların ifade edilmesi, savaşın başlıca nedenidir. İntikam, prestij, cesaret gibi kültürel değerler ve bunlara bağlı anlam bütünlüğü savaşlarla korunmaktadır. Son olarak, biyolojik perspektiften bakıldığında savaş, evrimleşmiş bir kolektif saldırganlık davranışdır. Böylece yaşamda kalma ve doğaya uyma olasılığını arttıran genlerin sonraki nesillere aktarılması mümkün olmaktadır.

Kirby Satler
Ha Nis Krah

kadın kaçırma amaçlı savaşmadıklarını ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, savaşan ve savaşmayan yerli erkeklerin eş ve çocuk sayıları arasında, karıştırıcı etkiler kontrol edildikten sonra, anlamlı bir korelasyon olmadığı bulunmuştur.

Sonuç olarak, Yanomami yerlilerinde yapılan araştırmalar, evrimsel zorunluluklardan çok, araç-gereç dağılımı dengesi ile kültürel anlamların korunmasının savaşı ortaya çıkarabildiğini göstermektedir. (1)

Kaynaklar:

- (1) Ferguson, R. B. (2001). Materialist, cultural and biological theories on why Yanomami make war. *Anthropological Theory*, 1, 99-116.
- (2) About the Yanomami. <http://www.amanakaa.org/yanomami/about.htm> [18 Şubat 2003, WEB]

SAVAŞIN EDEBİ KARŞILIĞI

Bahar Muratoğlu

baharmuratoglu@hotmail.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

“...Bizler gençlik falan değiliz artık. Dünyayı fethetmek istediğimiz de yok. Kaçan kimseleriz. Kendi kendimizden kaçıyoruz. Kendi hayatımızdan kaçıyoruz. On sekiz yaşımızda dünyayı ve hayatı sevmeye başlamıştık. Sonra da aynı şeylere ateş etmek zorunda kaldık. Patlayan ilk obüsler kalbimize rastladı. Eylemlerle, çabalarla ve ilerleyişlerle ilgimizi kestiler. Böyle şeylere inanmıyoruz, savaştan başkasına inandığımız yok.” (1)

Remarque, “Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok” adlı kitabında, savaş içerisinde kaybolan gençliğin durumundan böyle bahsediyor. Savaşın iç yüzünü en iyi anlatan romanlardan biri olan bu kitabı okuduğunuz zaman iyice anlıyorsunuz: Savaş korkunçtur. Hayatta kalmak tamamen tesadüfe bağlıdır. Bir sonraki mermi her an size isabet edebilir. Sağınızda solunuzda bombalar patlar. İnsanlar ölür. Birileri çıldırma noktasına gelir. Ölmek için öldürürsünüz. Aslında okul sıralarından kalkıp birbirlerine kurşun sıkmaya gelen bu insanların, gerçekte savaşla ve savaşın hiçbir şeyiyle ilgisi yoktur. Sadece birileri çıkıp onlara vatan sevgisinden ve savaşmaları gerektiğinden bahsetmiştir. O kadar.

Savaş içerisinde; savaş öncesinin inançları, duyguları ve düşünceleri kaybolur. Savaş öncesi dünya yok olup gider. Büyük idealler söner. Artık hayattaki en büyük amaçlar; karın doyurmak, yeteri kadar uyumak, bir sigara daha içmek ve bir günü daha ölmeden atlatabilmektir. Bir süre sonra buna alışsınız. Yaşamınız bundan ibarettir. Öncesi yoktur. Sonrası yoktur. Daha yolun başındaki insanlar için lise anıları, orada okudukları tarih kitaplarındaki öyküler kadar uzak; gelecekleri ise, idealistlerin yazdıkları ütopyalar kadar ulaşılmazdır.

Remarque bu durumu ise şöyle anlatıyor: “Hayranlık ve iyi niyetle askere koştuk. Ama bunları içimizden söküp uzaklaştırmak için her şey yapıldı. Süslü üniformalı bir posta dağıtıcısının; eskiden ana babalarımızın, öğretmenlerimizin ve Eflatun’dan Goethe’ye kadar bütün bir kültür çevresinin olduğundan daha çok üzerimizde kudreti bulunduğunu ise üç hafta sonra hiç yadırgamıyorduk artık.” (1)

Bazen savaşlardaki coşkulu kahramanlık hikayelerine rastlarız. Ancak bu hikayelerde de alttan alta savaş karşıtı bir söylev sezebiliriz. (Edebiyat genel olarak savaşa karşı durur.) Bazen de savaş, hikayede, içinde yaşadığımız dünyanın ta kendisi haline gelir. Resmin arka planı, filmin geçtiği yer, müziğin ritmi olur. O dünyanın içinde de kendine göre bir düzen, bir işleyiş vardır. Orada da aşklar, dostluklar, kavgalar, düşmanlıklar doğar. Tıpkı Hemingway’de olduğu gibi. Ve evet, Hemingway her savaşta aşık olur.

“Çanlar Kimin İçin Çalıyor” (2) romanında, İspanya iç savaşına Cumhuriyetçilerle beraber savaşmak için gönüllü olarak katılan bir Amerikalı’nın hikayesini okuruz. Robert Jordan, gerillalarla üç gün geçirir. Orada bağlılığı ve inancı görür. Maria’ya aşık olur. Ve onunla beraber yaşayacakları savaş sonrası günlerin hayallerinden asla vazgeçmez. Çünkü Hemingway coşkun ve yoğun duyguların yazarıdır. Onun savaşı, lirik bir savaştır. Korkunçluğun ortasındaki umut, inanç, aşk ve yaşama tutkusudur anlattığı. Robert Jordan’a üç günde “...bir insanın yetmiş yılda yaşayabileceklerinden belki de daha fazlasını” (2) yaşatır. Robert Jordan, yaşamının son anlarında bile Franco’nun adamlarıyla savaşmaktan vazgeçmez. Savaşı sevmez. Ancak inancı uğruna savaşmaktan ve yaşamını bu uğurda feda etmekten de çekinmez.

En büyük savaş karşıtı yazarlardan biri belki de Le Guin’dir. Şiddete her zaman karşıdır. Örneğin; “Balıkçıl Gözü”nde (3) anlattığı Barış İnsanları: Ne olursa olsun savaşmayan, şiddet kullanmayan bu insanların en büyük protestoları sessiz kalmak ve hiçbir şey yapmamaktır. İnsanların bir gün anlayacaklarına, sonunda barışın ve sevginin kazanacağına olan inançları tamdır. Okurken, savaş heveslisi tarafa ne kadar karşı koyabileceklerini merak ettiğimiz Barış İnsanları, elbette şiddet karşısında kayıplar verirler. Ancak ideallerinin gerçekleşeceğine olan inançlarını da yitirmezler.

“Sürgün Gezegeni” (4) ise, aynı gezegende yaşayan fakat birbirlerinden hep uzak durmuş ve asla kaynaşmamış iki halkın, ortak barbar düşmanlarına karşı girmek zorunda kaldıkları bir savaşta nasıl birleştiklerini anlatır. Bu öyküde savaşın korkunçluğu, birbirinden korkan insanları birbirine bağlar. Malesef, bu insanlar iki tarafın da birbirine ihtiyacı olduğunu ve beraber yaşayabileceklerini anlamak için ortak düşmanın gelmesini beklemişlerdir. Malesef, aslında savaş istemeyen topluluklar da, topraklarına saldıran insanlara karşı savaşmak “zorunda” kalabilirler.

Tolkien, "Yüzüklerin Efendisi"nde (5), iyiyile kötünün yüzyıllardır süregelen savaşını anlatır. Günümüzde çizgilerin bu kadar net olup olmadığı tartışmaya açık olsa da; Tolkien'in anlattığı savaş, sadece fantastik bir öyküdeki gerçek dışı bir savaş olarak düşünülmemelidir. (Zaten çoğu fantastik öykünün, birçok yaşanması muhtemel hikayeden daha gerçek olduğunu düşünmüşümdür hep.) Hırsları, güç ve sahip olma tutkuları uğruna her şeyi mahvedebilecek hükümdarlar ve onların peşine takılıp hazineden pay alma planları yapan daha küçük kopyaları, dünyamızın pek de yabancı olduğu şeyler değil. Tolkien'in savaşı, birçok şeyin yanı sıra; büyük kayıpları, büyük yıkımları, birbirinin ardı sıra yaşanan umudu ve

umutsuzluğu, fedakarlığı, inancı, bunların nihayetinde kazanılan büyük zaferi anlatır. Tabi, doğanın uğradığı tahribatı da ihmal etmeden. Savaşmak için şartlanmış milyonlarca askere ve koskoca bir karanlıklar imparatorluğuna karşı, topraklarını ve dünyayı kötülüklerden korumaya çalışan bir avuç "iyi" insanın savaşı, biraz da geleneksel olarak iyilerin zaferiyle sonuçlanır. Eğer bu kadar az insanın, bu kadar çok askere ve güce karşı koymasının gerçekten imkansız olduğunu düşünüyorsanız, örneğin Vietnam gerillalarının, Amerika'nın gönderdiği binlerce askeri, topraklarından nasıl geri yolladığını bir düşünün derim.

Gelelim Tolstoy'a. "Savaş ve Barış"ın (6), edebiyat tarihinde yazılmış en iyi romanlardan biri olduğu fikrine sanırım pek karşı çıkan olmaz. Biraz daha özele inip savaş romanlarına bakacak olursak; bu kitap, belki de yazılmış en iyi savaş romanıdır. Tolstoy'un -Rus edebiyatının- her zamanki eşsiz betimlemeleriyle ve benzersiz savaş sahneleri tasvirleriyle yazdığı bu kitap, olaya bir başka boyuttan bakmayı da ihmal etmez: Tolstoy, işin felsefesine dalar. Savaşların toplumsal olaylar olduğunu ve sadece bir iki kralın, imparatorun, başkanın kararına bağlı olmadığını savunur ve şöyle der: "...Elbette ne zaman fetihler olmuşsa, fatihler de ortaya çıkmıştır. Ama bu fetihlerin fatihlerden dolayı olduğu anlamına gelmez. Saatiniz her ikiyi gösterdiğinde kilisenin çanlarının çaldığını duyarsınız. Ama kilisenin çanlarının çalmasının nedeninin, saatinizin ikiyi göstermesi olduğunu iddia edemezsiniz." (6) Peki, Tolstoy'un savı günümüzde de geçerli midir? Gündemde olan Amerika - Irak Savaşı da gerçekten toplumsal bir olay mıdır, yoksa bu savaşı çıkarmak sadece birkaç kişinin tekelinde midir?

Huxley; savaşı değil, barışı anlatır. Ancak oldukça umutsuz olarak. "Ada" (7) adlı romanında; askeri güç bulundurmayan, ordu kurmayan ve barış içinde yaşayan Pala halkı, romanın sonunda Rendang tanklarının ve askerlerinin baskınına uğrar. Akıllara şu soru kahr: Barış gerçekten de ütopya mı?

"Savaş acısı, savaş sonrasında daha fazla olamaz." (8)

Kaynaklar:

- (1) Remarque, E. M. (1993). *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*. İstanbul: Görsel Yayınlar.
- (2) Hemingway, E. (1993). *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*. İstanbul: Oda Yayınları.
- (3) Le Guin, U. (1997). *Balkıl Gözü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- (4) Le Guin, U. (1999). *Sürgün Gezegeni*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- (5) Tolkien, J. R. R. (1999). *Yüzüklerin Efendisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- (6) Tolstoy, L. (1984). *Savaş ve Barış*. İstanbul: Cem Yayınevi - Dünya Klasikleri.
- (7) Huxley, A. (1999). *Ada*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (8) *The Battle of Evermore, Led Zeppelin*.

SAVAŞ VE PROPAGANDA BAĞLANTISI

Deniz Gültekin

gultekindeniz@hotmail.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Propaganda, psikolojik savaşın önemli bir yönüdür. Bir çeşit silah olarak kabul edilebilir. Hitler'in sırf bu amaçla 'Propaganda ve Halkı Aydınlatma Bakanlığı' kurması dikkate alındığında önemi daha iyi kavranabilir. Savaşlar fiilen gerçekleştirilmeden önce, yoğun bir propaganda dönemi yaşanmaktadır. Bunun sebebi; propagandanın algıları yönlendirmede oynadığı kilit roldür. Savaşlarda elde edilen "başarı"nın önemli bir bölümünü; kitleleri örgütlemeye, kendi kamuoylarını 'yapay' yollarla oluşturup desteklerini almada ve tarafsız güçleri kendi safhalarına çekmede oynadığı rolle propaganda sağlamaktadır. Propaganda, sıcak savaş kadar tehlikeli olabilmektedir. Çünkü sıcak savaşta insan bedensel zarara uğrarken; diğer yandan, propagandanın yaptığı psikolojik saldırıda alabileceği ruhsal darbelerle uzun süre etki altında kalabilmektedir.

Birçok düşünür propagandayı tanımlamaya çalışsa da, henüz kesin bir tanıma ulaşamamıştır. Ancak; yaygın olarak kabul edilen tanımı, Jowett ve O'Donnell ortaya koymuştur: "...algılamaları şekillendirme, kavrayışları yönlendirme ve propagandacının arzuladığı amaca ulaşmasına yardım edecek bir cevabın alınmasını sağlayacak davranışları tavsiye etme niyetiyle yapılan, önceden tasarlanmış ve sistemli girişimlerdir." (1) Savaşlarda propagandaların amacı; silahlı kuvvetleri manevi gücünü yüksek tutmak, düşmanın moralini bozmak, kendi kamuoyunun tarafsızlarını kazanmaya çalışmak şeklinde sıralanabilir. Bir ulus, barış zamanlarında bağımsız bireylerle kurumsallaşmış bir topluluk iken; herhangi bir tehdit söz konusu olduğunda, halkın birlik ve fedakarlık duygularını güçlendirme noktasında propaganda devreye girmektedir. (2) Cephede savaşan kadar cephe gerisindeki insanları da ölmeye hazır duruma getirebilmek için, bireyin kişiliğinin bedeninden ayrılması konusunda propaganda etkin bir rol üstlenmektedir. Bu etkin rol; kişiye hayali bir kişilik atfetmek, şimdiki zamanı küçümsemek, kişi ile gerçek arasında bir perde çekmek gibi yollarla da yapılabilmektedir. Propagandada yapılan sunumlar, çağın her türlü tekniği kullanılarak sözlü, yazılı, resimsel, ya da müziksel biçimde yapılabilmektedir. Propagandacının arzuladığı amaca yönelik girişim söz konusu olduğunda, olanla olmayanı birbirinden ayırmanın zorlaştığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde anında sağlanan iletişim sayesinde bilgilerin kitlelere ulaşmasını önlemek kolay olmasa da, bunun bir diğer yansıması olarak propagandacılar, hızlı iletişimi, mesajları iletmede ellerine geçen yeni bir güç olarak da kullanabilmektedirler. (3) Televizyonda savaş görüntülerinin çok sık yansıması, kamuoyunda savaşın olması gerektiğine dair görüşü pekiştirebilir. Uygulanılan sansürlerle de kitleler, sürekli anlamlandırma süreçlerine maruz kalabilmektedir.

Psikolojik savaş, stratejik ve taktik olmak üzere ikiye ayrılabiliriz. Stratejik savaşta, toplumun direnme istek ve azmini kırmak adına cephe gerisi propaganda yöntemleri görülmektedir. (4) Toplumun yeri doldurulamayacak nitelikteki uzman ve yöneticilerinin çalışamayacak hale getirilmesi bu kategoriye girebilir (suikast ve kaçırma gibi). Taktik-psikolojik savaşta ise; düşman askerlerinin düşüncelerini cephe gerisindeki eski, mutlu hayatlarına çekerek, ölümün gereksizliğine yönelik morallerini bozma girişimleri örnek olarak gösterilebilir.

Propaganda çeşitlerini siyah (sinsi), beyaz (açık) ve gri (bulanık) şeklinde sıralayabiliriz. Beyaz propagandada kaynak, -konular daha çok hükümet kontrolünden geçtiği için- resmi ve güvenilir. (1) Dikkat edilmesi gereken nokta, hedef kitle tereddütsüz kabul ettiği için verilecek herhangi bir yanlış bilginin, propagandayı etkisiz kılma olasılığıdır. Beyaz propagandaya ilişkin, barış zamanlarında radyoların yaptığı yayınlar ya da bir ülkenin düşman ülkeyi caydırmak adına -savaş tehdidinin olduğu durumlarda- ülkesinin büyüklüğü ve ordusunun gücüne dair ortaya koyduğu veriler örnek olarak gösterilebilir. Hitler dönemi Almanyası'nın propaganda ustası Goebbels, savaş sırasında Nazi rejiminin uygulamalarından hoşnut olmayan halkı yatıştırmak adına tüm haber ajansları üzerinde haber tekeli kurmuş, gazetecileri devlete karşı sorumlu hale getirmiş, yaptığı günlük basın toplantıları ile her konuda nasıl davranılacağını belirterek denetimi sağlamıştır. (5) Siyah propaganda ise, hile ve uydurma yöntemleri ile yaratılan bilgilerdir. Kaynak gizlenir, bilginin herhangi bir kaynaktan gelebileceği imajının oluşmasına çalışılır. (1) Bu noktada gizlilik ne kadar fazla ise, o kadar başarılı olunduğu söylenebilir. Bu propaganda çeşidinde dikkat edilmesi gereken nokta; şüphe yaratılmaması için, gönderilen mesajın hedef kitlenin kültürel ve siyasi yapısı ile uyum göstermesi gerekliliğidir. Bu propaganda çeşidine dair; uçaklarla düşman topraklarına teslim olmaları halinde kendilerine bir zarar gelmeyeceğini yazan bültenlerin atılması -ki bu tip bültenlerde düşman kuvvetlerinin liderlerinin öldürüldüğüne dair yalan bilgiler de olabilmektedir-, korsan radyo istasyonları kurarak düşman halkının moralini bozmaya çalışmak, kendi ordusunun moralini yükseltmek adına düşmanın harp teçhizatları hakkında eksik bilgi verilmesi, her yerde gece ateşi

yakılarak düşman kuvvetlerini asker potansiyelleri bakımından korkutma çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Gri propagandada ise; mesajın kaynağı bazen açık tutulur, bazen gizlenir. (1) Bazen olayların abartıldığını, bazen ise çarpıtıldığını görmek mümkündür. Gri propagandanın sağladığı mesajların sorgulamaya açık olduğu söylenebilir. İnsanların dikkatini başka yönler çekmek ya da gelişmeleri abartmak için kullanılabilir. Afganistan müdahalesini meşrulaştırmak adına yapılan yayınların bu kategoriye girebileceğini düşünüyorum. Burada vurgulanması gereken ayrım şudur; siyah propagandada kaynak önemle gizlenirken, gri propagandada kaynak doğru şekilde verilse de sunulan bilgi yanlış olabilmektedir.

Propagandanın, radyo ve televizyonların yaygınlaşması ile büyük kitlelere ulaşması noktasında en etkin kullanıldığı dönem II. Dünya Savaşı olarak kabul edilmektedir. (2) Günümüzde Amerika'nın gerçekleştirmek istediği Irak'a yönelik müdahalede kullandığı propaganda yöntemlerinin geçmişteki uygulamaları ile gösterdiği benzerlikler ve farklılıklar noktasında Kore, Vietnam ve Körfez Savaşları ele alınabilir. Kore'de Amerika'nın yapmış olduğu propagandanın, dünya kamuoyu arenasında gerçekleşmesi ve dünyayı iki kutba ayırması nedeniyle Amerikalıları rahatsız ettiği söylenebilir. (1) Bu savaşta esir değiş tokuşları bile propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Amerikalıların propagandalarına karşılık, komünistler beyin yıkama yöntemini tercih etmişlerdir. Vietnam Savaşı'nda, Vietnam'da savaşıcak askerleri göreve hazırlamayı amaçlayan filmler yayımlanmış, müdahalenin sadece olumlu yönlerini göstermeye dikkat edilmiştir. Siyah propagandaya başvurularak, ceset sayıları, birliklerin mevcutları, çatışmaların hangi bölgelerde yapıldığına dair yanlış bilgiler iletilmiştir. (1) Körfez Savaşı'nda ise; ABD, Irak'ın serbest seçimlerle iş başına gelen Kuveyt'i işgal ettiğini iddia etmiştir. Bu propagandada verilmek istenen mesaj; savaşın Irak halkına değil, Saddam Hüseyin'e karşı yapıldığı ve Irak halkına Saddam Hüseyin'i devirmeleri için yapılmış bir çağrı olarak da değerlendirilebilir. Buna karşılık Saddam Hüseyin ise; Kuveyt'in Irak'ın ayrılmaz bir parçası olduğuna ve Irak petrollerini çaldığına dair iddialarda bulunmuştur. Ayrıca, televizyonlarda sık sık Saddam Hüseyin'i destekleyen büyük kalabalıklar ve gösteriler yansıtılması yoluna gidilmiştir. En modern silahlanma sistemlerinin geniş çaplı kullanımı ile gelişmiş telekomünikasyon sistemleri, uydular, Irak'ın SCUD füzeleri, ABD'nin Patriot füzeleri kullanılarak askeri güç gösterilerine başvurulmuştur. (2) Körfez Savaşı'nda, iyi düzenlenmiş canlı basın bilgilendirme toplantılarına yer verilmiş ve Irak birliklerine teslim olmaları durumunda iyi davranılacağına dair el ilanları atılmıştır. (1)

Amerika'nın Irak'a yönelik planladığı müdahalenin gündemin üst sıralarında yer aldığı şu günlerde, karşıt ve destekleyici taraflarca gerçekleştirilen yoğun propagandanın, savaşların kazanılması yönünde propagandaların oynadığı etkin rolü açıkça gösterdiği düşüncesindeyim*.

* Bu yazı ABD'nin Irak'a müdahalesinden önce yazılmıştır.

Kaynaklar:

- (1) Bektaş, A. (2002). *Siyasal propaganda*. İstanbul: Bağlam yayınları.
- (2) Hoffer, E. (1998). *Kesin inançlılar*. İstanbul: İm yayın tasarımı.
- (3) Özkan, A. (1991). Savaş ve medyanın gör dediği. *Birikim*, 23, 30-33.
- (4) Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve kamuoyu oluşturma*. İstanbul: Alfa yayınları.
- (5) Koch, H.W. (1973). *Propaganda ustası. 20 yy tarihi*, 2, 618-620.

BİYOLOJİK SİLAHLAR

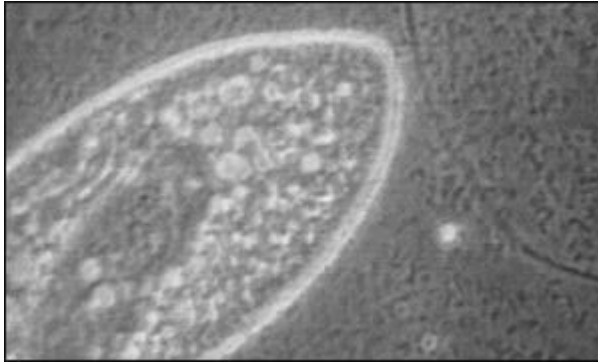
Güler Işın

guler-1s1n@yahoo.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Biyolojik silahlar, diğer canlılar üzerinde zararlı etkiler yaratmak amacıyla kullanılan bakteri, virüs vb. bulaşıcı ajanlardır. Genellikle bu tanım, biyolojik yolla elde edilen toksinleri ve zehirleri de kapsayacak şekilde genişletilir. Biyolojik savaş araçları, yaşayan mikroorganizmalardır (bakteri, protozoa, riketsia, virüs ve mantar). Bunun yanı sıra; bazı çevrelerce kimyasal olarak kabul edilen, bitkiler ve hayvanlar tarafından üretilen toksinler de, büyük bir çoğunluk tarafından 1972 Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'nda da belirtildiği üzere biyolojik ajan olarak kabul edilmektedir. (1)

Biyolojik savaşın bilinen en eski örneklerini, düşmanların içme suyu elde etmek için kullandıkları kuyu ve rezervuarların insan ve hayvan ölümleri ile "kirlenmesi" teşkil eder. 14. yüzyılda Kaffa'yı kuşatan Tatarlar, vebadan ölmüş insan cesetlerini mancınkla şehrin surlarından içeri atarak salgın oluşturmaya çalışmışlardır. 18. yüzyılda Kuzey Amerika'daki İngiliz kuvvetleri, çiçek virüsü ile kontamine olmuş battaniyeleri Kızılderililere vererek çiçek salgınına neden olmuştu. (2) Biyolojik Savaş Ajanlarının gelişmesiyle birlikte, dünyada bu silahların kullanım ve üretimini sınırlamak amacı ile, 1925 yılında, yeterince etkili olamayan Cenova Protokolü imzalanmıştır. (3) II. Dünya Savaşı sırasında, Japon kuvvetleri Mançurya'da şarbon, veba, çiçek, tularemi, ruam, kolera, kızıl, menenjit, tüberküloz, salmonellozis, tetanus, hemorajik ateş ve difteri gibi çeşitli enfeksiyon hastalıklarını esirler üzerinde deneyip, çok sayıda ölüme neden olmuşlardır. (2) O dönemde, 731. Birlik adı verilen bu araştırma grubu, "Kütük" diye adlandırılan esirleri anestezi verilmeksizin incelemekteydi. Japonlar, Çin'de 250.000 kişiyi bu çalışmalar sırasında öldürdü. (4) Japon Ordusu, bu çalışmaların sonucunda veba bulaştırdıkları pireleri, 1942 yılında Mançurya'da Çin güçlerinin üzerine saldırdığında, pek çok Japon askerinin de bu hastalıktan ölmesi engellenememiştir. (1) Savaş sonrasında ABD Hükümeti, 731. Birlikteki bilim adamlarını, ellerindeki değerli veriler karşılığında affetti. (4) Aynı yıllarda İngilizler, İskoçya açıklarındaki Gruinard adasında, şarbonla çok sayıda deneme yapmışlar ve ada topraklarının, denemeleri takip eden 36 yıl boyunca şarbon sporları ile kontamine kalmasına neden olmuşlardır. Adanın dekontamine edilmesine 1979 yılında başlanmış ve 280 ton formaldehit kullanıldıktan sonra ancak 1987 yılında ada tam anlamıyla temizlenebilmişti.

Şarbon Hastalığına Yol Açan Bakteri

halinde meteorolojik koşulların yaratacağı etkileri araştırmaktı. Deneme, 1970 yılında "The Washington Post" gazetesi tarafından yayımlanuncaya kadar halktan gizlendi. Ordunun yaptığı denemeden hemen sonra, şehirde bakteriye bağlı bir salgın oldu ve bir hasta, oluşan komplikasyon nedeniyle yaşamını yitirdi. Salgının ordunun yaptığı denemeye olan ilgisi hala tam olarak bilinmemektedir. 1972 yılında 100'den fazla ülkenin katılımı ile imzalanan "Bakteriyolojik ve Toksin Silahlarının Geliştirilmesi, Üretimi, Depolanması ve İmhası"na (Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons on Their Destruction) dair anlaşma yürürlüğe girdi. Buna karşın; başta eski Sovyetler Birliği olmak üzere birçok ülke, bu silahların üretimini günümüze kadar sürdürdü. Sovyet Savunma Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olan "Biopreparat"ın, biyolojik silah üretimi amacıyla 1980-1990 yılları arasında istihdam ettiği bilinen 55.000 bilim insanının bir kısmının, bugünkü Rusya sınırları içinde ve dünyanın farklı bölgelerinde hala araştırmalarını sürdürmekte olduğu düşünülmektedir. (2,4)

1979 yılında, şimdiye dek bilinen en büyük akciğer şarbonu salgını, eski Sovyetler Birliği sınırları içindeki Sverdlovsk şehrinde saptandı. Devlete ait bir biyolojik silah fabrikasının filtresindeki bir bozukluk nedeniyle havaya şarbon sporları karıştı. Havaya karışan bu sporlar, 79 kişide hastalığın ortaya çıkmasına ve bu 79 kişinin en az 68'inin ölmesine neden oldu. (2,4) Sovyet yetkilileri, bu ölümlerin sebebinin "bozuk et" olduğu açıklamasını yaptı ve ölenlerin ailelerine 40 ruble verildi. (4) Bu yıllarda ortaya atılan iddialardan biri de, gerçek hasta ve ölüm sayısının resmi olarak açıklanan bu sayıdan çok daha yüksek olduğuydu. (2) 1995 yılında, Tokyo metrosuna

“sarin” adlı kimyasal silahla saldırı düzenleyerek 12 kişinin ölümüne ve 5.500 kişinin yaralanmasına sebep olan Aun Shinrikyo (Üstün Gerçek) adlı tarikatın, aynı şehirde en az 8 defa şarbon ve botulismus ile saldırı düzenlediği, fakat bilinmeyen nedenlerle başarılı olamadığı da ayrıca saptanmıştır. **(1,2)** 1984 yılında, ABD Oregon’daki restoranlarda yemek yiyen 750 kişi, Oregon’un yerlileri ile çatışma içinde olan bir örgütün üyelerinin çiftliklerinde ürettikleri Salmonella bakterilerini, bölgedeki 4 restoranın salata barlarına yaymaları sonucu zehirlendi. **(1)** Dünya Tabipler Birliği, 1990 yılında, Kimyasal ve Biyolojik Silahlar Konulu Bildirge’yi kabul etti. Tokyo bildirgesiyle; sağlık hizmeti vermesi beklenen doktorların, kimyasal ve biyolojik silahların araştırılmasına katılmasının, kişisel ve bilimsel bilgilerini bu silahların keşfi ve üretiminde kullanmalarının etik olmadığı bildirildi. **(3)** 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’nin çeşitli şehirlerindeki terörist saldırıların sonrasında, değişik kuruluşlara gönderilen mektuplar içinde, toz halinde şarbon sporları saptandı ve 24 Ekim itibarıyla 15 kişide şarbon hastalığı tespit edildi. Bu tarih itibarıyla, ABD dışından şimdiye kadar şarbona yakalanan herhangi bir kişi olduğu bildirilmedi. **(2)**

1995-96’da, ABD’de Larry Harris adlı bir laboratuvar teknisyeni, bir biyomedikal şirketten vebaya sebep olan bir bakteri ismarladı. Teslimatın geç kalması sebebi ile şirkete telefon eden Larry Harris’in konuşması sırasında, şirket görevlileri, şahsın laboratuvar bilgilerinin yetersizliğinden dolayı şüpheye düşerek ihbarda bulundular ve şahıs güvenlik kuvvetlerince yakalandı. Yapılan araştırma ile Harris’in, beyaz ırkın üstünlüğüne inanan bir örgütün üyesi olduğu ortaya çıkartıldı. Harris, işlemleri sahte belgelerle yapmıştı. Söz konusu bakterinin 20 dakikada bir bölündüğü düşünüldüğünde, 10 saat içinde bir milyardan fazla kopyanın ortaya çıktığı söylenebilir. Sonuç göstermektedir ki; böyle bir biyolojik saldırının etkileri, uzun yıllar silinemeyecektir. Örneğin; 2. Dünya Savaşı sırasında Berlin, bomba yerine Anthrax bakterisi ile bombalansaydı, kentin hala bu bakteri ile istila altında olabileceği açıklanmıştır. Bu tip saldırılarda korunmak için söz konusu olan aşılar, ancak önceden saldırı türünün bilindiği durumlarda etkili olabilmektedir. **(1)** Bunun yanında, literatürde klasik tedavi yöntemlerinin etki edemediği ajanlardan da bahsedilmektedir. **(3)**

Larry Harris olayında görüldüğü gibi, biyolojik silahları elde etmek, diğer silahları elde etmeye oranla son derece kolaydır. Biyolojik silahlar, kitle imha silahlarının en tehlikelilerindendir. Nükleer veya kimyasal silahlardan çok daha fazla insanı hedef alırlar. Mesela; 10 gr. şarbon sporu, 1 ton sinir gazı Sarin’in öldürebileceği kadar insan öldürebilir. **(5)** 1970 yılında Dünya Sağlık Örgütü’nün bir uzmanlar kurulunun yaptığı tahmine göre; 5 milyon nüfusa sahip bir şehir üzerine uçakla 50 kg şarbon basılı, aerosol halinde atıldığı takdirde, 250.000 kişide şarbon görüleceği ve bu nüfusun 100.000 kadarının tedavisiz bırakıldığında öleceği hesaplandı. ABD’deki Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri’nin (CDC) tahminine göre; hastalıkla temas eden 100.000 kişi için toplam maliyet 26.2 milyar USD olacaktır. **(2)** Biyolojik silahların özelliklerinden ve ulaşım kolaylığından dolayı, günümüzde bu tip silahlar dünya için çok büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Bir biyolojik saldırı, biyolojik ajanın karakteristiğine göre, bir bölgeyi, birkaç saat ile birkaç hafta boyunca kirletir. Birlikler, hareketi son derece sınırlayan koruyucu elbiseler giymek zorunda olmanın yanı sıra; ajanlara karşı koruyucu fakat yan etkileri büyük ölçüde bilinmeyen antidotlar almak zorunda bırakılırlar. Bazı patojenlerin, belli çevre şartları içinde kontrollü olarak mevcudiyetlerinin sağlanması bile mümkündür. ‘Koşullara bağlı kendini yok eden genler’ adı verilen gelişme ile organizmalar, belirli bir çevrede, önceden belirlenen miktarlarda kopyalandıktan sonra tamamen yok olacak şekilde programlanabilmektedir. Böylece, enfekte olmuş arazi, belirli bir zaman sonra güvenlik içinde işgal edilebilecektir.

Birçok biyolojik ajan, etki edebilmek için solunum veya sindirim yoluyla alınmalıdır. Kimyasal ajanlarda olduğu gibi, deri ile temas sonunda enfeksiyon yaratması mümkün değildir. Bu durumda, eğer biyolojik ajanlar doğru bir şekilde tespit edilebilirse; biyolojik ajanlara karşı savunma, kimyasal ajanlara karşı savunmadan daha kolaydır. **(3)**

Şu anda ticari olarak piyasada olan kimyasal ve biyolojik analiz aletleri gözden geçirildiğinde, kimyasal dedektörlerin, biyolojik olanlardan daha gelişmiş oldukları görülecektir. Kimyasal dedektörler, neredeyse saniyeler ve dakikalar içinde kimyasal maddeler hakkında bilgi verirlerken; biyolojik dedektörler için bu süre genellikle daha uzundur. Problemlerden biri de, bu dedektörlerin büyük ve ağır olmalarıdır. Bunlar, biyolojik ajanların tespitini zorlaştıran etkenlerdir. **(5)**

Biyolojik silahların saptanmasında dedektörlerin yetersizliği, bilim insanlarını, biyolojik silah üretimi yapan laboratuvarları başka yöntemlerle saptama yollarına sevk etmiştir. Nükleer silah üretim etkinliği (programı), kendine özgü karmaşık altyapısıyla hemen saptanabilirken; biyolojik ajanların, aynı zamanda sivil amaçlarla biyoteknoloji etkinliklerinde kullanılması, biyolojik silahların bulunduğu merkezlerin saptanmasını zorlaştıran bir etkidir. Normal bir eğitime sahip teknik elemanlar, iyi donanımlı bir mikrobiyoloji laboratuvarında, rahatlıkla biyolojik silahlarda kullanılabilecek büyük miktarda patojen üretebilirler.

Geniş ölçekte üretim, ürünün uygun koşullarda saklanması, silahlarda kullanılabilecek hale getirilmesi; çalışmaların güvenliğini sağlayacak donanımın varlığı, nitelikleri, üretim için gerekli saf malzemelerinin temin ve kullanım kayıtları, biyolojik silah tespitinde denetleyiciler için önemli ipuçları vermektedir. Bunların yanı sıra,

üretim yeri tasarımı, üretim amacı hakkında fikir verebilir. Örneğin; ilaç veya aşı üretim amaçlı bir tesis ile silah üretim amaçlı bir tesis arasında, ancak uzman gözünden kaçamayacak küçük farklar vardır.

Sağlık amaçlı biyofarmasötik ürünlerin elde edilmesi aşamasında, saflaştırma, önemli bir yer tutar. Yüksek saflıkta ürünler oluşturabilmek için gerekli özel basınçlı mekanlar, steril hava sistemleri, soy gaz itim düzenekleri, kapatma düzenekleri, saf sudan elde edilen temiz buhar gibi unsurlar, insan sağlığına yönelik çalışmaların işaretlerini oluştururlar. Buna karşın, biyolojik saldırı ajanları, aşı ve tedavi amaçlı ürünlere göre daha karardırılar (zor bozulurlar) ve bu nedenle ileri saflaştırma yöntemlerine gereksinim duyulmaz. Yukarıdaki unsurların eksikliği, biyolojik ajan üretiminin bir göstergesi olabilir.

Biyolojik ajanların, depolanma ve paketlenme amaçlı olarak önce ultrafiltrasyon, çöktürme gibi yöntemlerle yoğunlaştırılmaları ve liyofilizasyon (sıvı hale getirmeden gaz haline getirme işlemi), doğrudan püskürtme, vb. yöntemlerle kurutulmaları gerekir. Bakterilerin liyofilizasyonla kurutulmaları, tekrar uygun ortamlara geldiklerinde üremeye başlayabilmeleri nedeniyle tercih edilen bir yöntemdir. Ayrıca sıvı nitrojen (-196C) ya da mekanik derin dondurucularda da (-70C) saklanabilirler. Toksik ajanları, liyofilizasyonla toz haline getirdikten sonra kapsül içine alınırlar. Biyolojik silah ajanlarının hazırlanmasında bu son aşamanın yapılmaması, ayırıcı bir nokta olarak görülebilir. Toz haline getirme ve öğütme, biyolojik silah ajanları için gereklidir. Bunların insanlara solunum yoluyla geçebilmesi için, parçacık boylarının 10 mikrondan daha küçük olması çok önemli bir ayrıntıdır. Bu boyda parçacık üretimiyle ilgili sistemler, biyolojik silah üretiminin varlığını gösterebilecek unsurlardandır.

Bunların dışında; hava kompresörleri, hava tankları, parçacık geçirmez ve havalandırmalı giysiler, yüksek kapasiteli otomatik beslemeli santrfüjler, çelik ve titanyum temelli malzemeler, aerosol sistemleri, en üst güvenlik dereceli steril kabinler, aerosol inhalasyon odaları biyolojik silah üretimi yapıp yapılmadığına dair önemli kanıtlar oluşturabilirler. Buna ek olarak, üretimde kullanılan girdilerin (özel bakteri soyları, sıvı ve katı bakteri üretim ortamları, katkı maddeleri, stoklama kimyasalları, vb.) miktarlarıyla üretilen ilaç, aşı çıktı miktarlarının karşılaştırılması; ülke koşullarıyla üretilen ilaç ve aşılarda cins ve miktarlarının uyumu; üretim bölgelerinde alınan örneklerde patojenlere, virüs veya toksinlere rastlanması da, denetleyiciler için önemli bilgilerdir. (6) Bu bilgiler ışığında denetçiler tarafından biyolojik ajanların üretildiği yerler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu iş çok zor ve dikkat gerektiren bir iştir. Bu bağlamda ele alındığında biyolojik silahlar, tespit edilme zorlukları nedeniyle de dünya için büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Canberra'daki Zararlı Hayvanların Kontrolü Araştırma Merkezi'nde görevli olan Ron Jackson ve Avusturya Ulusal Üniversitesi araştırmacılarından Ian Ramshaw, kıtada ciddi bir tehdit oluşturan farelerin kontrol edilebilmesi için mousepox virüsünün genlerinde değişiklikler yaparak bu farelere karşı kısırlaştırıcı bir aşı üretmek amacıyla bir araştırma yürütmeye başlamışlardır. Bu amaçla, virüsler tarafından etkilenen hücrelerin proteinleri üzerinde bir dizi işlem gerçekleştirmişlerdir. İstekleri, farelerin kendi yumurtalarına karşı antikorlar üretmesini sağlamaktır. Bu amaçla, etkiyi artırmak için, kullanılan virüsün antikor üretimini destekleyen bir protein olan interleukin-4 (IL-4) geni içermesini sağlamışlardır. Ancak deneyler, bu virüsün ılımlı soyu yerine öldürücü bir türünün oluşmasına neden olmuştur. Bu araştırmanın ortaya koyduğu verilerden hareketle bilim insanları, çiçek hastalığı üzerine benzer bir çalışma ile tüm dünyada çok daha tehlikeli bir etki oluşturulabileceğini düşünmektedirler. Deneylerin en korkutucu yönünün ise, bağışıklık sisteminin zayıflaması sonucu aşı ile bile olsa korumanın sağlanamamasıdır. Dolayısıyla böyle bir silahın oluşturulması halinde, bu silaha karşı herhangi bir aşı mümkün değildir. (1)

Dünya klonlanma etiğini tartışırken, asıl sorun olan genetik mühendislik yöntemi ile geliştirilmiş biyolojik silahlar gözden uzak kalmıştır. Olası bir biyolojik silah saldırısına karşı, yüksek teknik eğitim almış ekiplerin kurularak uluslararası işbirliği ile potansiyel biyolojik silah üretici ve kullanıcılarının yakından takip edilmesi ve hastanelerde bu tip saldırılar için özel donanımlı servisler oluşturulması, yapılacak olan ulusal felaket planlarının bir parçası haline getirilmelidir.

Kaynaklar:

- (1) Semizoğlu, İ. (2002). *Siber terörizm ve biyolojik silahlar*. Kriminal Polis Laboratuvarları. <http://www.kpl.gov.tr/tr/siberteror.htm> [7 Şubat 2003, WEB] [7 Şubat 2003, WEB]
- (2) Akova, M. *Şarbon ve biyolojik silahlar*. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Ana bilim Dalı, Enfeksiyon Hastalıkları Ünitesi. <http://www.ttb.org.tr/biyolojik/> [7 Şubat 2003, WEB]
- (3) Hancı, H. (2002). *Biyolojik silahlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- (4) Simons, L. M. (Kasım 2002). *Kitle imha silahları*. National Geographic Türkiye, (19), 52-85.
- (5) Bozkurt, Y. (Aralık 2001). *Biyolojik silahlar ve biyosensörler*. Zafer Bilim Araştırma Dergisi, (300). <http://www.zaferdergisi.com>. [7 Şubat 2003, WEB]
- (6) Çırakoğlu, B. (Şubat 2003). *Biyolojik silah denetimi*. Bilim ve Teknik Dergisi, (423), 48.

ÖLÜMÜN OLDUĞU YERDE DAHA CİDDİ NE OLABİLİR?

Serap Ergen

seraperg@yahoo.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Savaş nedir? Bu sorunun cevabı tek değildir, cevaplama şekli de. Kimi savaş üzerine kitaplar yazar; kimi bir şiiri yeterli bulur ve kimi de film yapar. Savaş hep varolmuş; varolmaya da devam edecek bir olgudur ve varlığı da insanlarda onu açıklama ihtiyacı yaratmaktadır. Sinema, savaşı aktarma konusunda en büyük avantajı elinde tutmaktadır. Anlatmak istediğini görüntüler eşliği ile size sunar -ki zaten savaşta da her şeyi görüntüler anlatır. Kendi içinde de anlatım farklılıkları barındıran sinemada en geniş kaynaklar Hollywood'a aittir ve sinemanın en büyük hissedarının savaşa bakışı, beyaz (olumlu) ve siyah (olumsuz) uçları olan bir çizgide değişir.

Çizginin beyaz ucunu kapsayan son dönemdeki filmlerden biri "Gladyatör"dür (Gladiator, 2000). Film, Büyük Roma İmparatorluğu'nun cumhuriyete geçiş sürecindeki çekişmeleri, merkezine imparatorun oğlu Commodus (Joaquin Phoenix) ile General Maximus'u (Russell Crowe) koyarak anlatır. İmparator Marcus Aurelius, Roma'yı, savaştan kaçan ve başarıyı kolay yoldan elde etmeyi amaçlayan oğlu yerine, savaş alanında birçok kez zafer elde etmiş General Maximus'a emanet eder. Film Commodus'un entrikaları ve Maximus'un kahramanlıkları ile gelişir ve sonunda hesaplaşma, Commodus'un bütün çabalarına rağmen Maximus'un zaferi ile sonuçlanır. Film, savaşa katılmayı kahramanlık ile özleştirmiştir. Hatta General Maximus'un ağzından savaşta yer almanın önemini şöyle açıklamıştır: "Hayatta yaptıklarımız, sonsuzlukta yankılanır." Yani bir kişinin

savaşarak elde ettiği "başarılar" onun ardından varlığını sürdürecektir; tıpkı başarısızlığı gibi.

Savaşa karşı benzer bir tutum izleyen bir diğer film de "Dört Cesur Arkadaş"tır (The Four Feathers, 2002). Asker bir babanın oğlu olan Harry Feversham (Heath Ledger), Kuzey Afrika'daki bir İngiliz sömürgesinde çıkan isyanı bastırmak üzere savaşa gideceğini öğrenince ordudan ayrılır. Savaşa gitmenin anlamını çözmemiştir. Bu davranışını babası, arkadaşları, hatta nişanlısı korkaklık olarak değerlendirir. Kırılan onurunu kurtarmanın tek yolunun savaşmak olduğunu düşünen Harry, gizlice Afrika'ya gider ve korkak olmadığını göstermek için savaşır. Buraya kadar film savaşmanın önemini vurgulamaktadır. Ancak film ilerledikçe, bazı karakterlerin Harry'nin savaşmak istememesinin korkaklık olmadığını anlaması gibi değişimlerle, savaşa bakış açılarında orta bir çizgi yakalanmaya çalışılmıştır. Ne var ki film genelde bu dengeyi sağlayamamış ve Harry'nin savaştaki kahramanlıklarının ardından İngiltere'ye alını açık olarak dönmesi ile son bulmuştur. Son söz yine kahramanlarındır.

"Bir Zamanlar Askerdik" (We Were Soldiers, 2002) ise gri tonlara sahip bir filmidir. Vietnam Savaşı'nda Amerikan askerlerinin Vietkong askerleri ile savaşırken içinde bulundukları zor anlar ve aralarında gelişen bağ anlatılmıştır. Film bir yönden savaşı ve nedenlerini yüceleştirmiştir. Savaş meydanında ölmek üzere olan bir askerin "Ülkem için ölebildiğime çok mutluyum" demesi, ya da kocalarının ülkeleri için savaşa gitmesinden gurur duyan asker eşlerinin konuşmaları buna örnektir. Bazı sahnelerde ise savaşın acımasız ve tarafsız olduğu işlenmiştir. Bunlardan biri, sayıları azalan Amerikan askerlerini korumak için Vietkong askerlerinin üzerine uçaklarla atılan bombaların, bazı Amerikan askerlerinin de ölümüne neden olduğu sahnedir. Savaşta kazanan yoktur; herkes kaybeder. Bunun gibi, savaşın doğasına yönelik bir diğer noktayı ise, yaşananları anlatan gazetecinin "...sonunda birbirleri için savaştilar" sözü ile vurgular. Hiçbir savaşın amacı yoktur; sonucu vardır. Çünkü amaçlar savaşın başlaması ile yitirilir.

Son dönemdeki koyu renge sahip filmlerden biri "Er Ryan'ı Kurtarmak"tır (Saving Private Ryan, 1998). Film, İkinci Dünya Savaşı'nda Normandiya Çıkartması'nda yaşananlardan bir kesit sunar. Dört kardeş olan Ryan'lardan üçünün ölümü üzerine, Amerikan Ordusu'nun en yüksek kademelerinden gelen emirle en küçük kardeşi bulmak ve eve yollamakla görevlendirilen bir grup askerin yaşadıkları anlatılır. Film ilk savaş sahnesiyle beraber savaşın "cesur/erkek" olmakla bir ilgisi olmadığını anlatmaya başlar. Siperlerin arkasına saklanıp ağlayan askerler, ölmek üzereyken "Anne" diye bağırırlar,... vb. Ayrıca savaşın değerler ya da toplumlarla bir ilgisi

olmadığını; onun kişisel olduğunu gösterir. Savaşta önceki kişi ile savaş sonrasındaki kişi aynı değildir. Komutan Miller (Tom Hanks) bunu şöyle açıklar: “ Öldürdüğüm her kişiyle evden daha da uzaklaşıyorum”. Filmin eksikliği ise, Alman ve Amerikan askerlerine bakışından kaynaklanmaktadır. Amerikan askerleri “iyi yürekli vatan evlatları” olarak yansıtılırken, Almanların hepsi kötülüğün simgesi olarak gösterilmiştir. Komutan Miller’ın emrindeki askerler, ellerine geçirdikleri bir Alman askerini öldürmek isterken, Miller bu duruma mani olur ve Alman askerini Amerikan birliğine teslim olması koşuluyla serbest bırakır. Ne var ki, Alman asker ilk fırsatta diğer Almanlara katılır ve Komutan Miller’ı öldüren kişi olur. Düşman hep düşmandır. Ancak yine de film, savaştaki iyi-kötü ayrımı ile ilgili önemli bir soruyu sormadan bitmez film: “Tanrı bizim yanımızdaysa onların yanında kim var?”

“Kara Şahin Düştü” de (Black Hawk Down, 2001) savaş karşıtı filmlerden biridir. Somali’de kabilelerden biri yönetimi ele geçirmiştir ve halkın açlıktan ölmesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletlere bağlı

Amerikan askerleri de bu durumu sonlandırmak için milislerin liderini bir operasyon ile yakalamaya çalışır, fakat operasyon savaşa dönüşür. Film, Platon’un “Sadece ölümler savaşın sonunu gördü” sözüyle başlar ve bu başlangıçtan itibaren savaşın aslında askerler dışında hiçbir şeyi değiştirmedikçe anlatır. Askerlerden biri “Kafana ilk kurşun saplandığında politikanın önemi kalmaz” diyerek, askeri savaş meydanına getiren neden ne olursa olsun savaş başladıktan sonra mücadelesinin sadece hayatta kalmak ve beraber savaştığı kişileri hayatta tutmak olduğunu anlatır: “Bunu niye yaptın, niye savaştın diye soracaklar ve ben bir şey demeyeceğim. Çünkü anlamazlar; bunu yanımdaki adam için yaptığımı anlamazlar”. Amerikan askerlerinin bu “operasyonu”, 19 Amerikan askerinin ve 1000’den fazla Somalilinin ölümü ile sonuçlanır. Bu ölümler ne Somali’deki durumu düzeltmiştir, ne de dünya üstündeki kötülüğü bitirmiştir.

1998 yapımı olan “İnce Kırmızı Hat” (The Thin Red Line) ise, savaşı ve doğasını sorgulayan en başarılı filmlerden biridir. Film, İkinci Dünya Savaşı’nda Guadalcanal’da Amerikan askerlerinin bölgeden Japonları çıkartmak için savaşırken yaşadıklarını anlatıyor. Film savaşı değil, savaş sırasında askerlerin iç dünyalarında yaşadıklarını aktarmayı amaçlamıştır. Film doğal güzelliklerin yanı sıra, savaş gibi bir felaketi de barındıran Guadalcanal’da geçmektedir. Bir yandan yavru bir papağanın yumurtasından çıkışını gören askerler, diğer taraftan arkadaşlarının ölümüne de tanık olmaktadır. Er Witt (Jim Caviezel) “İnsanlık, herkesin parçası olduğu bir bütündür” der ve film de bunun üzerine kuruludur. Film boyunca birçok askerin iç dünyalarındaki hesaplaşmaları, sorgulamaları görülür. Biri savaşa “kimsin sen” diye sorarken; bir diğeri karısını düşünmektedir. “Herkes kendi savaşını yapmaktadır”. Sonuçta, bütün askerlerin sorgulamaları savaşın ne olduğunu açıklayan bütünün parçalarını oluşturur. “Ölümümüzün dünyaya ne yararı var?”, “ Bu savaş olmasa güneş doğmayacak mı?”, “ Hep biri (asker) gelip biri gidiyor; fakat hiçbir gerçeği anlatmıyor.”, “Savaş insanı soylulaştırmıyor, köpekleştiriyor.” Filmin en özgün ve en başarılı noktalarından biri de, savaşın sadece düşmanlardan oluştuğunu göstermesidir. Amerikan askerleri de savaştan korkmaktadır Japon askerlerinin korktuğu kadar. Amerikalılar da adam öldürmektedir, Japonlar kadar. Kısacası ne tamamen suçlu, ne de tamamen suçsuz vardır.

Savaş filmlerinin bir kısmı savaşı şeref, cesaret, kahramanlık gibi niteliklerle bağdaştırırken; bir kısmı da, insanın karşılaşabileceği en kötü olay olarak gösterir. Ancak savaşa hangi maskeyi takarsanız takın değiştiremeyeceğiniz bir yanı vardır; sadece kaybedenleri barındıran doğası. İster barışı güçlendirmek, isterse savaşın varlığını sonlandırmak için olsun bütün savaşlar kayba neden olur. Taraflardan biri özgürlüğünü; savaşanlardan bir kısmı hayatını; sağ kalanlar ise geleceklerini kaybeder. Savaşın başındaki amaçlar da kaybedilir. Amacı fazlasını elde etmek olan bir ülke, savaş ilerledikçe elindekinden de olabilir. Ülkeler gibi askerler de amaçlarını yitirir. Bir askerin savaşa gidiş amacı ne olursa olsun, savaş meydanında tek amacı hayatta kalmaktır. Zaten “ölümün olduğu yerde daha ciddi ne olabilir”? (1)

(1) Kargo’nun “Yarına Ne Kaldı” adlı albümünün Gece Fanzini şarkısından alınmıştır.

SAVAŞ VE ÇOCUKLAR

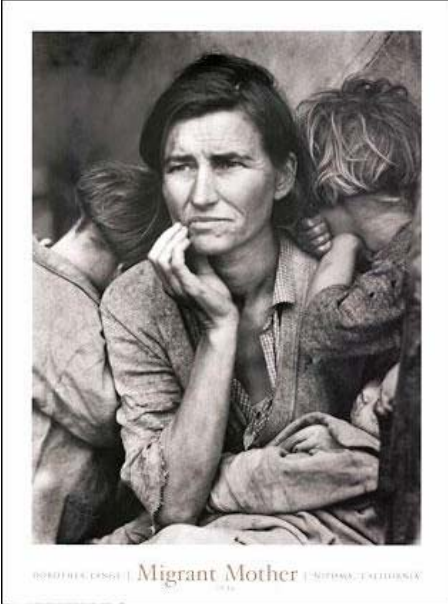
Zeynep Dedekargınoğlu

zeyno82tr@yahoo.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Görünen o ki savaş yine kapımızda. Dünya, sadece “bazı” insanlar istiyor diye yine büyük bir yükün altına girecek. Savaşın tüm bu ağır ve acı sonuçlarına masum siviller katlanacak; sözde büyük “nimetler”inden ise “bazı” insanlar çıkar sağlayacak. Ancak hiç kuşkusuz savaş, sivil halkı ve özellikle de çocukları olumsuz yönde etkileyecek.

Dünyanın pek çok bölgesinde çocuklar savaşı yaşıyor. Çocuk Vakfı’nın, “20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü” dolayısıyla hazırladığı rapor, çocukların içinde bulunduğu durumu gözler önüne seriyor. 1990’dan 2000’e kadar geçen 10 yıllık dönemde, 2 milyon çocuk çatışmalarda hayatını kaybetti. Aynı dönemde 6 milyon çocuk yaralandı ya da kalıcı olarak sakatlanırken, 12 milyon çocuk da evsiz kaldı. 20. yüzyılın son 10 yılında, çatışmalarda 1 milyondan fazla çocuk yetim kaldı ya da ailesinden ayrı düştü. (1)

Dorothea Lange
Migrant Mother

Dünyada 35’e yakın ülkede 300 bin civarında çocuk, hükümet ya da muhalif gruplar adına asker olarak savaşıyor. 85’i aşkın ülkede çocuklar askere alınıyor. Henüz 7 yaşında askere alınan çocuklar, çoğunlukla ön saflarda savaşa katılıyor; casus, haberci, nöbetçi, hamal veya seks kölesi olarak kullanılıyor. (2)

Savaşı yaşayan çocukların sorunları bunlarla da sınırlı kalmıyor. Savaştan bir şekilde sağ olarak kurtulan çocuklar, birçok psikolojik sorunla karşılaşılıyor. Savaş, çocuklarda karamsarlığa ve depresyona yol açabiliyor. Savaş sadece onu yaşayan çocukları değil, aynı zamanda daha doğmamış bebekleri de etkiliyor. Savaşlarda kullanılan biyolojik silahların etkileri, savaş sonrasında diğer nesillere miras kalıyor ve yeni doğan bebekler bu mirası savaşın canlı birer kanıtı olarak yıllarca taşıyorlar.

“Kuzey Irak’ta bugünlerde doğum yapan annelerin ağızlarından çıkan ilk soru, çocuklarının erkek mi yoksa kız mı olduğuyla ilgili değil. Basra Anne ve Çocuk Hastanesi Kanseri Bölümü Başkanı Dr. Janan Ghalib’e göre, anneler ilk olarak ‘Çocuğum normal mi?’ sorusunu yöneltiyor. Bunun sebebini açıklamak için elindeki fotoğraf albümünü gösteriyor Dr. Ghalib. Fotoğrafların herbiri dehşet verici. Gözsüz veya ikiden fazla gözü olan, vücut organları anormalleşmiş, insana pek benzemeyen bebek resimleri var. Doktor, bunların yanısıra başlangıçta normal oldukları halde, sonradan vücutları değişen çocuk resimlerini de

gösteriyor. Dr. Ghalib’e göre bebekleri ve çocukları bu hale getiren sebep, ABD tarafından Körfez Savaşı’nda kullanılan uranyum yüklü bombalar.” (3) Bu anlatılanlardan savaşın olumsuz sonuçlarının çocukları ve daha doğmamış bebekleri ne derece etkilediği açık bir şekilde anlaşılıyor.

Dünya yeni bir savaşın daha eşiğinde. Aynı sonuçlar yine yaşanacak, çocuklar yine ölecek, doğmamış bebeklerin geleceği daha anne karnındayken tayin edilecek ve bu savaşın da isimsiz yüzlerce belki de binlerce aktörü olacak. Aynı kalan hep savaşın o soğuk ve acı yüzü; değişenler ise sadece aktörler.

Kaynaklar:

- (1) AA, (2001), *Çocuklar Öldürülmesin*, <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,nvid~65590,00.asp>, [15.02.2003]
- (2) İnsan Hakları Derneği (2002), *Savaşlar ve Çocuklar*, <http://www.ihd-ist.org/newsend.asp?parameter=124>, [15.02.2003]
- (3) Özgür ve Bilge (2003), *Savaş ve Çocuk*, http://www.koniks.com/topic.asp?TOPIC_ID=580, [15.02.2003], Açıklama: Timothy Appleby’ın The Globe and Mail isimli gazetesinin internet sitesinde 13 Mart 2002 tarihinde yayınlanan ‘İraklı Doktorlar Çocuk Ölümünden ABD’yi Sorumlu Tutuyor’ adlı yazıda geçiyor.

ABD VE İDEOLOJİK BİR SÖYLEM OLARAK "TERÖRİZM" YA DA "SİYASAL ŞİDDET"

Evren Işık

evren_ik@yahoo.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD – DAL Araştırma Laboratuvarları
<http://www.elyadal.org>

"Terör" kavramının neden ve sonuçlarının net olarak belirlenememesinin sebebi, bu kavramın açık ve herkesin aynı şekilde kurguladığı bir tanımının yapılamaması ile yakından alakalıdır. Tanımlamadaki bu belirsizliğin kaynağı, "terör" üzerine yapılan herhangi bir tanımın, bu kelimenin taşıdığı olumsuz anlamlarla alakalı olarak "taraf" olmasında yatar. Bu noktadan hareketle terör üzerine yazılmış olan bu yazı, "terörizm" kavramını, alışlagelmiş tanımlarıyla açıklamaktan çok, bu alışlagelmiş tanımların ideolojik boyutunu vurgulamaktadır ve buradan hareketle dış politikada ABD'nin başını çektiği fakat çoğu devlet tarafından da yürütülen ve farklı güzellmelerle tanımlanan uluslararası "siyasal şiddet" politikalarını sorgulamaktadır

"Terör" kavramını tanımlayan taraf (devlet, kişi, örgüt vb.) terörist yaftası yememek için kendi gerçekleştirdiği siyasal şiddet tiplerinin içerdiği tanımlar dışında bir tanım yapmak durumundadır. Örneğin; ABD yasalarında geçen şu terör tanımı oldukça tartışmalıdır: "...sivil nüfusa gözdağı verme ya da baskı yapma, gözdağı ya da baskı yoluyla bir hükümetin siyasetini etkileme". (1) Eğer teröristler böyle bir tanım çerçevesinde etiketlenecek olsaydı, Amerika başta olmak üzere hemen hemen bütün devletler bu etiketlemelerden nasibini alırdı. Ancak bu etiketlemenin kurbanı olmamak için bu terör tanımının yanına, "bir ülkenin meşru güçleri dışındakiler" gibi resmi olmayan bir ibare konulmuştur ve bu yönde hareket edilmiştir. Böylece bütün devletler terörist olma tehlikesinden kurtulmuşlardır¹. (En başta ABD kurtulmuştur çünkü dış politikada baskı yöntemi sık sık kullanılır.) Böylesine bir istediğin anlamı yükleyebilme ya da çıkartabilme özelliğiyle "terör tanımı" ideolojik bir tutumun sonucudur. Resmi devlet ideolojisine göre, resmi parti ideolojisine göre, resmi örgüt ideolojisine göre vb. farklı ideolojilere göre tanımlar konulmuştur. Böylece neyin terör eylemi olduğu, kimin terörist olduğu ya da olmadığı gibi sorunlar, tanımlı yapanlar tarafından retorik inceliklerle çözülmüştür ve istenen taraf terörist, istenen taraf "barış savaşçısı" ilan edilebilmiştir. Burada önemli noktalardan birisi; bazı terör tanımlarının neden daha genel geçer, herkes tarafından kabul edilen ve uygulanan tanımlar olduğudur. Örneğin; Irak'ın yaptığı "terör" tanımına göre ABD bir terörist devlet iken, ABD'nin terörist devletler olarak ilan ettiği devletler arasında Irak da vardır. Ancak bu karşılıklı durumda, Irak bilinçlerde bir terörist devlet olarak yer bulurken, ABD bu terörün bir kurbanı olarak kabul edilmiştir². Bunun en önemli sebebi, ABD'nin ideolojik devlet araçlarının (özellikle medya)³ dünya üzerinde daha yaygın ve daha güçlü olmasıdır. ABD, kendi dünya algısını tüm dünyaya kendi araçlarıyla yayarak, dünya üzerinde bir yanlış bilinç yaratmaktadır. Bu medya olanaklarının en çarpıcı örneği "Hollywood Sineması"dır. Özellikle kültürel alanda ABD'nin "truva atı" görevini üstlenen Hollywood, bu işlevini dönem dönem arttırarak sürdürmektedir. Hollywood'un ünlü ajan filmleri, Vietnam filmleri, II. Dünya Savaşı filmleri ve gençlik filmleri, istisnaları dışında (bu az sayıdaki muhalif filmler de bizzat iktidarın "demokratlığı" pekiştirmek için yine iktidar tarafından finanse edilmektedir) Amerikan "beyaz" milliyetçiliğini vurgulayan, Amerikan yaşam tarzını idealize ederek diğer kültürlerle sınıra eden ideolojik araçlardır. ABD'nin içinde bulunduğu herhangi bir savaş -ki soğuk savaş dönemi en güçlü örnektir- sırasında artan kahramanlık filmleri bir tesadüfün sonucu değildir. Hollywood ile ABD resmi ideolojisine yakın bir örnek, 11 Eylül olaylarından sonra Pentagon yetkililerinin Hollywood'un önde gelen yapımcı ve yönetmenleriyle toplantılar gerçekleştirmeleri ve bu kişileri yapacakları projelerde finansal olarak desteklemeleridir. Bu finansal destek karşılığında Pentagon, sinema sanatının yerel ve uluslararası düzeydeki yaygınlığından yararlanarak toplumların bilinçlerini satın almıştır aslında. Medya bu ideolojik aygıtlardan sadece bir tanesidir ve çoğu zaman tek başına yeterli olmakla birlikte özellikle sosyal bilimlerin alanında yoğunlaşan bilim adamları da mevcut ideolojinin yayılabilmesi için birer araç olarak kullanılabilmektedir. Tabi ki bu araçların kullanılması sadece ABD'ye özgü bir yöntem değildir. Ancak ABD'yi, dünyadaki yayılmışlığını göz önünde bulundurarak, ideolojik hegemonya sıralamasında birinci sıraya koyabiliriz. Dışa kapalı bazı devletlerin "kapalı" olmalarının sebepleri; hem dışarıdan gelecek ideoloji bombardımanını (özellikle son on yılda ABD'nin küreselleşen ideolojisi) toplumun dışında bırakmak hem de kendi ideolojik araçlarını oluşturarak ve

¹ Tabii burada derin devlet kavramı için içine girmektedir ve bir ülkenin ya da devletin de meşru olmayan güçlerinin varlığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu konuya ileride değinilecektir.

² Halbuki son on yıldır, ABD'nin düşük ölçekli savaş dediği savaş türü (bu tür de, çoğu durumda terörist yöntemler içerir), Irak toprakları içinde ABD tarafından uygulanmaktadır.

³ Ayrıntılı bilgi için: L. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık (İstanbul: İletişim, 2002)

bunları devamlı besleyerek kendi resmi ideolojisini topluma empoze etmektir. “Demir perde” ülkelerinin varlığı buradan gelmektedir⁴.

Devlet Terörü: Bir siyasal şiddet eyleminin, tanımlanışındaki bakış açısına göre terör eylemi olup olmadığının belirlendiği daha önce belirtilmişti. Buradan hareketle “devlet terörü” kavramının incelemenin “terörizm”i anlamak adına yararı var. Devletin gerçekleştirdiği bir siyasal şiddet eyleminin iki boyutundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, hem içeride hem dışarıda devletin resmi (meşru) devlet aygıtlarıyla gerçekleştirdiği “şiddet”; ikincisi ise, devletin resmi olmayan aygıtlarıyla gerçekleştirdiği “şiddet”. Her iki boyut da, yaklaşıma göre, terörist bir eylem olarak adlandırılabilir ya da bunun dışında tutularak meşru bir “siyasal şiddet” eylemi olarak görülebilir. Örneğin; x devletin resmi ajanları, y devletindeki herhangi bir kamusal alanda bombalı eylem gerçekleştirebilir. Bu durum, terörün klasik tanımında, “sivillere karşı olma” ve meşru güçler dışında olma (Ajanlar, ajanı oldukları devletin dışında diğer devletler için meşru değildirler) özelliklerini taşımaktadırlar. Aynı ajanlar, bir iç savaş sırasında da ülke sınırları içerisinde aynı eylemi (işkence meşru olmayan devlet şiddetine bir örnektir) gerçekleştirebilirler. Arjantin’de bu durum oldukça vahim bir hal almıştır ve 1976 ile 1983 yılları arasında çatışmalar bittikten sonra bile bizzat devlet eliyle binlerce insan işkenceye maruz kalmış ve kayıplara karışmıştır. Devlet terörü ile ilgili daha farklı bir örnek ise; özellikle Güney Amerika’da görüldüğü şekliyle, bizzat bir devletin başka bir ülkedeki iç savaşta kontra güçleri finansal açıdan destekleyerek onları güçlendirmesi, başka bir deyişle onları birer taşeron güç olarak kullanmasıdır. Böylesine bir yardım, ABD’nin “terörist devletler listesi”ni oluştururken başvurduğu önemli bir parametredir. Ancak bu liste başka bir devlet tarafından oluşturulacak olsaydı, aynı parametreler, özellikle Latin Amerika’da uyguladığı politikalar nedeniyle ABD’yi de bu listeye sokacaktır. ABD’nin bu durumuyla ilgili en çarpıcı örnek, Küba karşıtı terörizmdir. “Küba karşıtı terörizm”, hızlı teknelerden oluşan özel bir donanma ve 50 milyon dolarlık yıllık bütçeyle “Mongoose” adıyla kurulan gizli bir özel grup tarafından yönetiliyor; bu grup ise, yansızlık yasasına ve büyük olasılıkla bir yandan da CIA’nın Birleşik Devletler’deki hareketlerini yasaklayan yasaya aykırı olarak, kısmen Miami’deki CIA üssünden yönetiliyordu. (1) Devlet destekli uluslararası teröre önemli bir örnek olarak gösterilebilecek bu gayri-resmi ilişki, ABD’nin bizzat başını çektiği bir dış (bazen iç) politikanın ürünüdür.

Terör kavramı, özellikle taşıdığı olumsuz anlam ile birlikte, devamlı olarak ideolojik bir tanımla birlikte sunulur. Başka bir deyişle, “terör”, siyasal şiddetin ideolojik bir yorumudur. Aynı siyasal şiddet (devlete ait olsun ya da olmasın); “düşük yoğunluklu savaş”, “misilleme”, “meşru direniş”, “barış için savaş”, “özgürlük savaşı”, “uluslararası saldırganlık” gibi onlarca farklı yöntemle ve yorumla sunulabilir. Medya, eğitim, düşünce klüpleri, bilim (!) gibi kurumları içeren “kültür endüstrisi” (1), hangi tarafın elinde olduğuna göre insan algılarını yönlendirebilir. Birçok farklı kutuptan gelen bilgiler çoğu zaman bir tutum, bir bakış açısı, bir yorumla birlikte karşımıza çıkar. Böylesine bir propoganda bombardımanı içerisinde bu propogandaların birer kurbanı olmamak ve bunun akasındaki gerçekliği yakalayabilmek; uzun, zor, titiz bir araştırma ve eleştirme süreciyle ancak gerçekleştirilebilir. Bunun için bazı yöntemler geliştirmek oldukça önemlidir. Bu yöntemlerden birisini bir dilbilimci ve politik bir karakter olmasının avantajıyla Chomsky’den dinleyerek yazıyı sonlandıralım: “... bir makalenin ya da heberin temel çerçevesinin doktriner gerekliliklere uygun olarak umutsuz ölçüde yanlış yönlendirme işlevine sahip olması hayli sık rastlanan bir durumdur; fakat bu çerçeve içinde başka birşeylerin olup bittiğini gösteren ipuçları sıkça keşfedilebilir. Ben ekseri egemen basını son paragraflardan başlayarak okumayı öneririm. Şaka yapmıyorum. Küçük puntolara bakma, haber hakkında fazlaca kafa yorma ve onu dükkü haberlerle karşılaştırma zahmetine girmeyecek neredeyse bütün okurlar için, manşet, çerçevelendirme, ilk paragraflar genel manzarayı ve hikayenin tamamını vermek üzere tasarlanmıştır(bilinçli olarak bunları gazetecilik okulunda öğrenirsiniz). Bu her zaman keşfedilen bir şeydir.”

Kaynaklar:

- (1) N. Chomsky, E. S. Herman, G. O’Sullivan, A. George, *Terörizm Efsanesi*, çev: Bahadır Sina Şener(Ankara: Aytaç, 1999) sf 10
- (2) V.Göktaş, “CIA Pentagon ve Hollywood” *Tavır* (2000) sf: 9-12
- (3) N. Chomsky, *Amerikan Müdahaleciliği*, çev: Taylan Doğan-Barış Zeren (İstanbul: Aram, 2001) sf: 42
- (4) N. Chomsky, *Dünya Düzeni: Eskisi yenisi*, çev: Ali Çakıroğlu-Tuncay Birkay.(İstanbul: Metis, 2000)
- (5) F. Telli, *İdeolojilerin Dünya Savaşı*, (İstanbul: YGS, 1998)
- (6) S. Sancar Üşür, *İdeolojilerin serüveni*, (Ankara: İmge, 1997)
- (7) E. Goldman, *Siyasi şiddet psikolojisi* çev: Süreyya Evren (İstanbul: Karşın, 1998)

⁴ Genellikle sosyalist toplumlarda görülen bu durum iktidarı ele geçiren kesimin, halkın dünya algısını dönüştürebilmek için kullandığı bir yöntemdir. Sadece iktidarı ele geçirmenin tek başına toplumu dönüştürmeye yetmeyeceği, bu yüzden devletin ideolojik aygıtlarının da (medya, aile, din, eğitim vb.) geçici bir süre için -toplum sosyalist olana kadar- elde tutulması gerektiği fikrine dayanır.

BİR İNSAN DAVRANIŞI OLARAK TERÖR

Doğan Kökdemir

kokdemir@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD – DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Terör, meydana geldiği zaman sadece onu yaşayan kurbanları değil, izleyici pozisyonundaki insanları da etkileyen bir süreç. Terörün politik, ekonomik ve sosyal nedenleri ile ilgili bugüne kadar pek çok şey yazıldı. Bir süreç olarak ele alındığında, araştırılması gereken tabii ki sadece terör davranışının amacı ve kapsamı değil. Bununla birlikte terör davranışının tarafları (kışkırtıcı, saldırgan, kurban ve seyirci) ve terör ortaya çıktıktan sonra neden arama davranışı da, en az terörün kendisi kadar önemli ve ilgi çekici. Bütün olası soruların cevaplarını ve sürecin çarklarını tek bir yere bakarak anlamak olanaksız. Sadece siyaset bilimi ya da sadece iktisat tek başlarına bu zinciri açıklamakta çok da yeterli olmayacaklardır düşüncesiyle, bu makalede farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılacak: Psikoloji ve daha özelde sosyal psikoloji.

Terörün Tanımı

Yöntembilim açısından ilk kural, incelemeye aldığınız davranışın ya da daha genel olarak çalıştığınız kavramın operasyonel tanımının yapılmasıdır. Bu nedenle terörün nedenlerinden ve etkilerinden bahsetmek için - her ne kadar bu hemen herkes için açık da olsa- terör kavramının tanımlanması gerekiyor. Tahmin edilebileceği gibi terörün tanımı kişiden kişiye, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar sosyal bir zenginlik yaratıyor olsa da, bilimsel bir bakış sağlayabilmek için farklılıkların asgari müştereklerde birleştirilmesinde fayda var.

Bu açıdan bu yazıda terör kelimesi ile anlatılmak istenen; *herhangi bir siyasi motivasyon içeren, gizli olarak, herhangi bir ülkenin meşru güçleri dışındaki güçlerce planlanan, yürütülen ve eyleme dönüştürülen, sivil hedefleri ve/veya barış durumunda askerleri hedef alan şiddet hareketleridir*. Bu tanım tek doğru tanım olarak oraya konulmuyor, ama hiç değilse terörün diğer şiddet hareketlerinden nasıl ayırt edilebileceği konusunda ipuçları veriyor (Ruby, 2001). Bu tanıma göre benim eşime ya da patronuma kızıp bir uçağı kaçırmam ve binlerce kişinin ölümüne yol açmam sadece şiddet, terör değil. Ek olarak, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi de terör değil, savaş. 11 Eylül'de ABD'de meydana gelen olaylar ise terör kapsamına giriyor.

Teröre Neden Başvurulur?

Yukarıdaki soru belki de sorabileceklerimiz arasında en önemlisi. Eğer teröre neden başvurulduğunu bulabilirsek, onu kontrol etme şansımız da olacaktır. "Terörün nedeni şudur" deme gücümüz yok. Çünkü farklı terör olaylarının arkasında farklı nedenler olması muhtemel, özellikle siyasi olarak. Bu farklılıkları unutmadan bir ortak nokta aramaya çalıştığımızda karşımıza tek bir nokta çıkıyor: Terör bir insan davranışıdır.

Evrimsel psikoloji ile ilgili açıklama oldukça basit. Terörün nedeni kaynak paylaşımıdır. Terör örgütleri kendi kaynaklarını (politik ve/veya ekonomik) artırmak amacıyla terör eylemlerine başvururlar fakat bu, onların neden barışçıl yollara değil de şiddete başvurduklarını açıklamakta yetersiz.

Psikodinamik yaklaşıma göre; 11 Eylül'de eylemleri gerçekleştiren teröristin motivasyonunu sadece ABD'nin cezalandırılması olarak görmek yeterli olmayacaktır. Bu yaklaşıma göre, 11 Eylül'ün arkasında büyük-küçük cihad ayrımı arasında kaybolmuş insanlar olabilir (Lanning, 2001). Büyük cihad, insanın kendi kendisiyle savaşması, nefesine hakim olması demek ve sadece cümle olarak değil, psikolojik olarak da büyük bir savaş bu. Küçük cihad ise -eğer karşıdan bir tehlike gelirse- İslam'ı savunmak anlamına geliyor. Terör faaliyetlerine katılmaya karar veren kişinin tercihini etkileyen önemli bir ayrımıdır bu. Psikodinamik yaklaşıma göre; eğer siz daha önemli olan büyük cihadı gerçekleştirecek güce, beceriye ve belki de imana sahip değilseniz ve kendinizi müslüman olarak görüyorsanız küçük cihada yönelmek zorunda kalırsınız.

Sosyal Psikoloji Açısından Terör

Terör ve teröristle ilgili çıkarsamaların yapılabileceği önemli bir alan sosyal psikolojidir. Sadece sosyolojik, siyasi ya da ekonomik nedenler dışındaki daha "insani" nedenlerin araştırılması, bize terör hakkında birtakım ipuçları verebilir. Terörün belki de en önemli amacı, bir güvensizlik ve belirsizlik ortamı yaratmaya çalışmasıdır. Güvensizlik, terörün seyircisi durumundaki insanlarda geleceğe yönelik kaygıları artırırken, belirsizlik ise buna ek olarak bir kontrolsüzlük duygusu verir. Diğer bir amaç da, çok da şaşırtıcı olmayan ve özellikle radikal kesimlerce pek sevilen "taraf olmayan bertaraf olur" yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın amacı açıktır: "Biz" ve "onlar" ayrımını yaratmak.

“Biz” kavramı, büyük cihadı kaybetmeye mahkum olan bir kişi için kurtarıcıdır. Dünya üzerindeki varlığını bireysel olarak değil de başka insanlara referansla açıklayan bir insanın, bu referans gruplarının doğrultusunda karar vermeye çalışacağı, gruba uyum göstereceği ve tek başına yapamadığı/yapmaya cesaret edemeyeceği eylemleri grup içerisindeyken rahatlıkla yapacağı bilgisi çok şaşırtıcı değil (Şerif, 1964). “Biz” kavramı bireysel kimliğin önüne geçmeye başlayınca, “biz”i tanımlamak amacıyla “onlar” a da ihtiyaç duymaya başlarız. “Onlar” olmadan “biz”im önemimiz yoktur çünkü. Kendimizden kaçmak için kullandığımız bu sistemin, “bizler” ve “onlar” arasında eninde sonunda bir kavgaya dönüşeceğini görmek çok zor olmasa gerek. Üstüne üstlük yaratılan bu grupların liderlerinin, kendi doğrularını grupların doğruları haline getirmek konusunda çok usta olduklarını ve karar verme mekanizmalarını direk olarak etkilediklerini biliyoruz. Bu yüzden özellikle terör ve terörle mücadele gibi konularda yapılacak hataların bedelinin binlerce insanın ölümü olacağını akıldan çıkarmamak gerekir.

11 Eylül 2001 terör olaylarının taraflarından Usame Bin Ladin’in gazetelere yansıyan ve 1998 yılında dile getirdiği görüşler oldukça ilginç: Ladin, ABD’den her bahsettiğinde imansız, şeytan, şeytanın destekçileri,... vb. sıfatlar kullanıyor. Bu sıfatları, sadece ve sadece Ladin’in öfkesinin ya da düşünce biçiminin bir uzantısı olarak ele almak eksik olacaktır. Hitler’in İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerden “haşarat” olarak bahsetmesinin amacı ya da sonucu ile Ladin’in söyledikleri arasında büyük bir paralellik var. Her ikisi de karşı tarafı insanlıktan uzaklaştırıyor (dehumanization); (Mandel, 2001). Bush ise sadece bununla yetinmiyor ve genel olarak terörle mücadeleyi “kötülüğe karşı savaş” olarak nitelendiriyor. Kötülüğe karşı savaş tamlamasının arkasında adil dünya inancı var. Adil dünya inancına göre, her zaman iyi kazanır ve genel olarak popüler kültür de bunun üzerine kuruludur. Kovboy filmlerinde de hep “kötü adamın” şu veya bu şekilde pataklandığını görürüz. İyi her zaman, her yerde ve her şekilde kazanacaktır. Bush, ABD halkına bu mesajı verirken sadece onları rahatlatmıyor, aynı zamanda karşı tarafa kötülük özelliğini yapııştırarak yapacağı hareketleri meşrulaştırıyor da. Hem Ladin’in hem de Bush’un söylemleri, sosyal psikolojik açıdan ve onların amaçları doğrultusunda oldukça zekice, ama doğru mu?

Bütün yukarıdakilerin özeti hiç de ümit verici değil. Terör bir insan davranışı ve teröristler -beğenseniz de beğenmeseniz de- “normal” insan.

Kaynaklar:

- Lanning, K. (2001). Reflections of September 11: Lessons from four psychological perspectives. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 27 - 34.
- Mandel, D.R. (2001). Evil and the instigation of collective violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 101-108.
- Ruby, C.I. (2001). The definition of terrorism. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 9-14.
- Şerif, M. (1964). *Sosyal kuralların psikolojisi*. İstanbul: Alan.

SAVAŞ VE EKOLOJİ

B. Erdem Başçelik

erdem11@hotmail.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Bu günlerde savaş konusu gündemimizin büyük bir kısmını işgal etmektedir. Çeşitli savaş senaryolarından, Türkiye'nin uğrayacağı çeşitli kayıplardan, bazı ülkelerin olası kazançlarından bahsedilmektedir. Genel olarak savaş ekonomik anlamda konuşulmakta, kamu oyununda ekonomimizde ve dünya ekonomisinde yaratacağı etkilerden söz edilmektedir. Konuşulan bir başka husus ise güvenlik ve dengelerdir. Irak Savaşı'nın, bölgesel ve küresel güvenliği ne yönde etkileyebileceği ve dengelerin ne yönde değişebileceği konuları, dünya gündemini ekonomik boyutla birlikte işgal etmektedir. Ancak bu savaşın ve genelde savaşların ekolojik etkilerinden pek söz edilmemektedir.

Savaşların ekolojiye doğrudan ya da dolaylı olarak birçok olumsuz etkisi söz konusudur. Doğanın dengesi, insanı da kapsayacak şekilde bozulmaktadır. Bunlara örnek verilecek olursa; Vietnam Savaşı'nda çok sayıda orman, stratejik amaçla, düşman askerinin saklanması için havadan atılan yakıcı (napalm) bombalarla yakılmıştır. Burada, insanın normal şartlar altında bitki örtüsünü kendi gereksinimleri için kullanmasından kat kat fazlasının çok kısa bir süre içinde yok edilmesi söz konusudur. Ormanlarla birlikte içinde yaşayan her türlü canlı varlık ve verimli topraklar da bu bombalarla yok olmaktadır. Toprağın en üst kısmındaki ekilebilir verimli katmanın oluşması yüzyıllar almaktadır. İçinde çok çeşitli zararlı kimyasal yanıcı madde içeren napalm bombaları, bu topraklar üzerine atılarak bu verimli katmanı yok etmekte ve 40-50 seneyi aşkın bir süre için bu alanlarda tarım yapılamamaktadır. Bu da ekolojiye verilen zararın bir özelliğini gözler önüne sermektedir. Ekolojiye verilen zarar, yıllar geçtikçe kendisini daha çok göstermektedir. Toprağın verimli katmanını yok eden bu bombaların yarattığı zaiyat, o an için onlarca sivilin ölmesi olarak gözükse bile, yıllar içinde yok edilen ekili alanların yarattığı açlık yüzbinleri hatta milyonları etkileyecektir. Bu çeşit ikincil zararlara örnek olarak ilaç fabrikalarını gösterebiliriz. Bir ilaç fabrikasının gece yarısı vurulması, akşam haberlerinde binanın yok edilmesi ve gece yarısı görevli bir kaç sivilin ölmesi olarak verilebilir. Ancak esas zarar; aylar, yıllar geçtikçe ortaya çıkacaktır. İlaç fabrikasının yok edilmesiyle, yıllar boyunca ilaçların eksikliğini yaşayan birçok çocuk, yaşlı, kadın, erkek yaşamlarını yitirecektir.

Körfez Savaşı'nda ise, yüksek teknoloji kullanan orduların nasıl kendi askerlerine zarar verebileceğini gördük. Yeni bir teknoloji deneyen Amerikan ordusu, zırh delici özelliği arttırmak için seyreltilmiş uranyum yerleştirilmiş top mermileri kullandı. Ancak bu silahı kullanan Amerikan askerlerinin bazılarında, yıllar sonra kanser hastalıkları ortaya çıktı. Askerler kendi kullandıkları silahın zararlı etkilerini yıllar sonra yaşamaya başladı. O bölgede görev yapmış gazetecilerin de aynı silahtan etkilendiği iddiaları yer almaktadır. (1) Seyreltilmiş uranyum içeren bu mermilerin, Nato tarafından da Kosova'da kullanıldığı söylenmektedir. (2) Bu mermilerin kalıntılarından etkilendiği şüphelenilen İtalyan ve Belçikalı Barış Gücü askerlerinden altısı hayatını kaybetmiştir.

Nükleer bombaların ekolojiye etkisi ise genel anlamda bilinen bir bilgidir. Tahrip gücü çok yüksek olan bu bombaların etkileri, uzun süre insanlarda ve doğada görülür. İkinci Dünya Savaşı'nda, Japonya'nın Hiroşima şehrine atılan uranyum bombasından doğrudan etkilenip ölenlerin toplam sayısı 200 bindir. Nagazaki şehrine atılan Plutonyum bombasından doğrudan etkilenip hayatını kaybedenlerin sayısı ise 140 bindir. Şu anda Japonya'da 290 bin kişi, hala atom bombalarının etkisiyle altında yaşamaktadır. (3)

Pek bahsi geçmeyen savaşın ekolojiye etkisi, dünyamızı uzun yıllar etkilemekte ve savaşın çirkin yüzü zamana yayıldığı için kamuoyunun dikkatini yeterince çekmemektedir. Yıllar önce savaşın sona erdiği bölgelerde, insan ve doğa, bu savaşların acılarını hala çekmektedir.

Kaynaklar:

(1) Radikal Dış Haberler "Herkes nasiplenmiş" 12 Ocak 2001.

(2) NTVMSNBC "Balkan sendromu 6 askeri öldürdü.

(3) Atlas Dergisi sayı:108 – Mart 2002 sy: 95; sayısal değerler bu dergiden alınmıştır.

UZUN SÜREN BİR SAVAŞ: TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU

Okan Cem Çırakoğlu

okanc@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları

www.elyadal.org

Tarih kitaplarında binlerce savaş anlatılır. Bazıları yıllarca süren ve ulusların geleceğini belirleyen bu savaşlar, bir çoğumuz için çoğunlukla iki boyutlu bir gerçeklikten başka bir şey değildir. Yani aslında biz onları yalnızca okuruz, öğreniriz, ezberleriz. Çok iyi empati kurabildiğimiz savaşlar bile zihnimizdeki kısa bir senaryonun ötesine gitmez. İnsanların savaşması ve her savaşın bir gün bitmesi insanlık için kanıksanmış bir gerçektir. Öte yandan elimizdeki bilgi birikimi bize savaşın fiziksel anlamda bitmesinin, ona dair yaşantıların herkesin zihninden bir anda yok olup gitmediğini söylüyor; hem de ısrarla. Savaşlar bitiyor ama bazı durumlarda sayıları yarım milyonu bulabilen insan kitleleri, savaşın üzerlerinde yarattığı psikolojik etkilerle yıllarca yaşamak zorunda kalıyor.

Savaşlar insanoğlunun yaşadığı en büyük travmalardan biridir ve ne yazık ki teknolojiye ilerleme, savaşları yalnızca orduların birbirine saldırdığı bir formdan çıkarmış, birçok durumda sivillerin de dahil olduğu bir olaya dönüştürmüştür. Travmatik olayların ardından insanların yaşadığı psikolojik problemler, son iki yüzyıl boyunca farklı biçimlerde adlandırılmıştır ve bu isimlerin birçoğu savaşlarla ilgilidir. Travmatik nevroz*, kaygı nevrozu, korku nevrozu, bombardıman şoku bu isimlerden birkaçıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında askerlerin yaşadığı psikolojik problemler daha sistematik bir biçimde ele alındıysa da travma sonrası bozukluklara ilişkin araştırmaların Vietnam Savaşı sonrasında arttığı görülmüştür. Bugün Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB, Post-Traumatic Stress Disorder) olarak tanı sınıflamalarında yerini alan bozukluğun bilimsel geçmişi, tarihsel gerçekliğiyle karşılaştırıldığında henüz küçük bir çocuk sayılabilir. TSSB doğal afetler, trafik kazaları, teknoloji kazaları, işkence, politik şiddet, tecavüz gibi çok çeşitli olayların ardından görülebilen bir bozukluk olmasına karşın, bu yazı, savaş sonrası yaşanan TSSB üzerine odaklanacaktır.

TSSB tanısı alan insanların yaşadıkları problemi anlayabilmek için bozukluğun belirtilerinden kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Literatürde TSSB'nin klinik özellikleri üç ana grupta toplanmıştır. İlk grup aşırı uyarılmışlık durumuyla ilgilidir ve sürekli kaygı, uykusuzluk, ve konsantrasyon güçlüğü gibi belirtileri kapsar. İkinci grup ise bozukluğa neden olayla ilgili imgelerin sürekli yinelenmesiyle ilgilidir. Birey, olaya ilişkin imgeleri, sesleri ya da kokuları hiç beklenmedik zamanlarda yeniden algıladığını hissedebilir ya da olayla ilgili rüyalar görür. Üçüncü grup ise kaçınma belirtilerini içerir. Olayı anımsatacak yerlerden, konuşmalardan ya da etkinliklerden kaçınma, aktivite ve ilgilerin azalması, duygu kısırlığı ile ilgili belirtiler bu grupta yer alırlar. Depresyon, farklı kaygı bozukluğu türleri ve madde kullanımı gibi problemlerin TSSB'ye eşlik edebileceği de bilinmektedir.

Yukarıda da belirttiğim gibi TSSB ile ilgili araştırmaların sayısı, Vietnam Savaşı sonrasında büyük bir artış göstermiştir. Bu araştırmaların ortaya koyduğu tablo ise gerçekten korkutucudur. Örneğin; Vietnam Savaşı sonrasında askerler arasında yapılan en kapsamlı araştırma olan NVVRS (National Vietnam Veterans Readjustment Study) sonuçları, bu savaşta farklı travmalara maruz kalan erkeklerin %15.2'sinin, kadınların ise %8.5'inin TSSB tanı ölçütlerini karşıladığını göstermektedir. Bu bulgular bize savaşa katılmış olan 3.140.000 erkek askerin yaklaşık 479.000'inin araştırmanın yapıldığı dönemde bozukluk tanısı alabildiklerini söylemektedir. Falkland Savaşı'nda görev alan bir grup İngiliz askeriyle savaştan 5 yıl sonra yapılan bir araştırmada da araştırmaya katılan askerlerin %22'sinin TSSB kriterlerini karşıladığı ve tanı alabilecekleri bulunmuştur. Farklı savaşlar sonrasında TSSB üzerine yapılan araştırmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. TSSB belirtilerinin 15 yıl boyunca etkili olabildiği bilgisi, savaş sonrasında ulusların yaşadığı problemlerin ciddiyetini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Savaşlar insanlığa geride bırakılan binlerce ölü ve yaralıdan, ekonomik kayıplardan, yok edilen tarihsel ve kültürel zenginliklerden, ortada kalan çocuklardan daha fazla zarar vermektedir. Savaşın açtığı tüm yaralara burada değinmek ne kadar olanaksızsa bu yaraları sözcüklerle sarmak da o kadar olanaksızdır. TSSB, savaşın açtığı yaraların en uzun süreli olanlarından biridir. Savaşların neden olduğu göçler, parçalanmış aile yapıları ve

bunların ardından gelen düzensiz yaşantılar TSSB belirtilerinin sosyal destekle toplum içinde hafifletilmesini olanaksız kılmaktadır. Tüm TSSB kurbanlarının ekonomik, kültürel ve yetişmiş uzman yetersizliği gibi etkenler nedeniyle düzenli psikolojik destek ve tedavi alamayacakları da bir başka gerçektir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında 400.000 asker savaşa katılmış, bunların 15.000'i ölüirken 30.000 kadarı yaralanmıştır. Bölgede yaşayan Afganlılar arasında yapılan araştırmalar, halkın savaşa maruz kalan başka ülkelerdeki insanlar gibi TSSB'den etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Bu bilgiler ışığında yakın tarihe yeniden göz attığımızda, Bosna'da tecavüze uğrayan (bilinen) 50.000 kadına, evlerinden ayrılıp kamplarda yaşamak zorunda kalan Afganlılara, toplu katliamlara tanıklık eden Ruandalılara, 11 Eylül'de eşlerinin ve çocuklarının çalıştığı binaları TV'den izleyen insanlara, hergün karşılıklı saldırılara tanıklık eden Filistin ve İsrail halklarına, Körfez Savaşı'na katılmış askerlere, olası bir Irak hareketine katılacak askerlere ve bombalanacak Irak halkına "savaş bu her şey olur, birgün biter" diyebilmek ve başımızı çevirebilmek ne kadar da güçleşiyor değil mi? Çünkü Travma Sonrası Stres Bozukluğu, bize savaşların bir gün bazıları için bittiğini, bazıları için de dayanılması güç bir biçimde devam ettiğini söylüyor.

* *Nevroz*: Duygudurum ve kaygı bozukluklarını ifade etmek için kullanılan genel bir terim. Artık kullanılmamaktadır.

Kaynaklar:

- (1) Yılmaz, B. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(1), 79-98.
- (2) Yule, W. (Ed.) (1999). *Post-traumatic stress disorder: concept and therapy*. NY: John Wiley & Sons.
- (3) Joseph, S., Williams, R., & Yule, W. (1997). *Understanding post-traumatic stress*. NY: John Wiley & Sons.

*Buelteman
Sunrise in Shadow*

LİDERLERİN SAVAŞI*

Beyza Bermant

beyzabermant@yahoo.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Teknolojik alandaki gelişmeler; uluslararası arenadaki ilişkilerin gelişimine yol açmıştır. Bu gelişimin hızını ülkeler arası “çıkar çatışmaları” kesmiştir. Ülkelerin farklı çıkar saptamaları olduğu için uluslararası uyumsuzluklar meydana gelmektedir. Her devlet teknolojiyi kendi yararına “daha fazla” kullanmak istemektedir. Şu günlerde, bu uyumsuzlukların çözüm yollarından biri olarak sunulan seçenek de savaştır. Savaş terimi zikredildiğinde ilk akla gelen, siyasal birimler arasındaki silahlı çatışmalardır. Savaş hali, tarih boyunca oluşan gelişmeler sonucu farklılıklar göstermiştir. Günümüzde yaşanan ABD ve Irak arasındaki gerginliğin savaş halini alması olası bir ihtimaldir. Savaşın başlama ihtimali üzerine birçok yorum yapılıyor. Savaş gerçekleşir ve sona ererse, savaş sonrası üzerine de birçok yorum yapılacaktır. Bu yorumlar, savaşın haklılığı ya da haksızlığı üzerine olmaktadır ve muhtemelen olacaktır. Savaş başladığında doğru ya da yanlış bir karara varılmış olunurken, savaş halindeki durum unutulmaktadır. Günümüzde savaş, iki ülke arasında ya da bölgesel olmaktan çıkmıştır. Olası bir savaştan, savaşa fiilen dahil olmayan birçok devlet de maddi ve manevi olarak etkilenmektedir. Savaşan devlet gruplarının askerleri ve savaşın yapıldığı bölgede yaşamını sürdüren sivil halk, savaşta en mağdur olan gruplardır.

ABD’nin 1990’daki Körfez müdahalesinde Irak’ın Kuveyt’i işgali bir sebep sayılabilir; çünkü bağımsız bir devlete müdahale, uluslararası hukuk kurallarına aykırı olan bir hareketti. Ancak Irak, Körfez Savaşı’ndan sonra net olarak bir ihlal yapmadı. Irak’ta gözlenen ihlaller birçok ülkede de gözleniyordu. (5) Bu durumda, ihlallere karşı gerekli uyarılarda bulunmayan ya da bulunsan da sözü dinlenmeyen uluslararası kuruluşların işlevinin yetersizliğini de göz önünde bulundurmanız gerekiyor. Şu anda Birleşmiş Milletler savaş konusunu ele almış durumda; denetçiler, liderler savaş konusunu tartışıyorlar. Henüz ABD’yi destekleyen bir tavır sergilenmiyor; ancak ABD’nin yolundan geri dönmeye pek niyeti

yok. Nitekim, Birleşmiş Milletler kararlarına uymayan başka ülkeler de mevcut -örneğin; İsrail, Filistin topraklarına sahip olmak için yıllardır çatışma içinde yer alıyor-.

Olası savaşın tek amacı Irak rejiminin değiştirilmesi ve Irak’ın silahsızlandırılması değil, ABD’nin dünyayı tek taraflı yönetme isteğidir. ABD güçlü olanla haklı olanı eşdeğerde tutuyor ve kendini ‘sorgusuz haklı’ olarak ilan ediyor. (2) Bunu da uluslararası örgütler ve aktörler üzerine empoze ediyor. BM ve NATO savaşa karşı gelse de, ABD’nin bu karara uymayacağı açık bir şekilde görülüyor. ABD’nin bu kuruluşları ikna etme çabası, Avrupa’ya ikna etme çabasının yanında sönük kalıyor. (2)

ABD 11 Eylül sonrası başlattığı Afganistan harekâtını, “teröre karşı savaş” olarak nitelendirdi. Bu savaşın ikinci bölümü Irak üzerinde uygulanmak isteniyor. ABD daha önce de Vietnam ve Kore müdahalelerini “komünizme karşı savaş” olarak nitelendirmişti. Kahramanlardan birinin neden hep ABD olduğu, üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olarak dikkat çekiyor. Komünizmi benimseyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne karşı terör gruplarını destekleyen de ABD idi.

ABD-Irak gerginliği, 90’daki Körfez Krizi’nin ikinci bölümünü oluşturuyor. Baba Bush’un yerine geçen oğul Bush, yıllardır lider olan Baas rejimi temsilcisi Saddam Hüseyin’i devirmek istiyor. 11 Eylül olayı gerçekleşmese de, George W. Bush bu harekâtı planlayabilirdi; çünkü yarım kalan görevi bitirmek istiyordu. Saddam Hüseyin’in de 1990’daki yarım kalan işini bir gün tamamlamaya çalışmayacağını bir garantisi yok. Bu durumda Bush’un Saddam Hüseyin’den, Saddam Hüseyin’in de Bush’tan bir farkı olduğu söylenemez. (3) Körfez Krizi’ndeki Saddam Hüseyin’in güçlü olma ihtiyacını, şu anda Bush da duyuyor. Liderlerde görülen güç ihtiyacı

yükselince barış süreci tehlikeye giriyor. (6) Bu olayda ilk adımı Bush attı ve olay ABD'nin meselesinden çok, Bush'un meselesi olarak akıllarda kalmaya aday oldu. Ancak, Bush destekçilerini topluyor. Savaş olasılığı ilk defa ortaya atıldığında, ABD yönetimi içinde de farklı görüşler yer alıyordu: Şahinler ve güvercinler. Güvercinlerin başı olan Dışişleri Bakanı Colin Powell, şu anda Birleşmiş Milletler toplantılarında diğer ülkeleri ikna konuşmaları yapmaktadır. Özellikle Powell'in konuşmacı olmasının nedeni, savaş karşıtı bir liderin bile içinde bulunulan durumu tehlikeli gördüğü ve bu durum karşısında savaşın kaçınılmaz olduğu mesajını vermektir. ABD, harekate karşı teredditle yaklaşan ülkeleri yanına çekmek için, bu ülkelerin isteklerini yerine getirmeye başladı. Bush ve en büyük destekçisi Blair, sürekli liderlerle temasa geçerek durum değerlendirmesi yapmakta ve liderleri ikna etmeye çalışmaktadırlar.

Otoriter sağ kanatların daha agresif yapıda olduğu, bu nedenle de savaş durumunda daha aktif roller oynayabilecekleri konusunda bir araştırma mevcuttur. (1) Ancak, bu araştırmanın günümüz koşullarını yansıtmadığını söyleyebilirim. Savaşa karşı olan ya da savaş yanlısı olan hükümetler, birbirinden farklı özellikler taşıyorlar. Savaşın ABD'den sonraki en büyük destekçisi olan İngiltere'de, sol kanattan İşçi Partisi iktadarda yer almaktadır. Hükümet başı Tony Blair'e yöneltilen "Savaş karşıtı olan diğer işçi partileri ile neden ayrı fikirlerdesiniz?" tarzındaki sorulara Blair'in verdiği yanıt, Saddam Hüseyin'in diktatör bir lider olması nedeniyle çevreye verdiği zarardır. Blair'in kendi halkı ve seçmeni de savaş karşıtı tutum sergilese de, Blair bunlara kulak asmayarak farklı bir diktatörlük sergilemektedir

İkinci Dünya Savaşı ile Körfez Savaşı da benzerlikler taşıyor. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler, Doğu Avrupa ülkelerine saldırdı. Körfez Savaşı'nda Irak, Kuveyt'e saldırdı. Sebepsiz

saldırıları olmaları nedeniyle diğer ülkeler mağdur ülkelerin yanında yer aldılar. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in Polonya ve Çekoslovakya saldırıları, diğer ülkelerin bölgeyi yönlendirmesi ile sonuçlandı. ABD'nin tüm dünya üzerinde, Britanya ve Fransa'nın da kendi bölgelerinde bu yönlendirmeleri yaptıkları söylenebilir. Almanya'nın diktatör ülke sıfatı, Körfez Savaşı için Irak'ın olmuştu. İlk kurban Polonya iken, Körfez Savaşı'nda Kuveyt idi. ABD ise, kendinden uzak iki olayda da rol oynayarak işgalleri sonuçlandırmıştı. (3)

Olası savaşın önemli karşıtları Fransa ve Rusya bile Saddam yönetimine karşılar ve ayrıca Irak'ın silahsızlandırılması konusunda ABD ile görüş birliğindedirler. Ancak, bu sorunlar için savaşın çözüm olamayacağı görüşündeler ve Irak'a zaman tanınması gerektiği düşüncesindedirler. Birleşmiş Milletler denetçilerinin Irak'ta yaptıkları kontrollerde, ABD'yi tatmin edici sonuçlar bulamadı. Kimyasal gazlar bulunsun da, silah haline geldiği konusunda yeterli kanıt bulunamıyor. Iraklılar, Körfez Savaşı sonrası bütün silahlarını yok ettiklerini iddia ediyorlar. ABD ise, kararlılıkla üzerine gittiği bu konudaki ısrarından vazgeçmiyor.

ABD, olası Irak müdahalesinden sonra, Irak'ın geleceği hakkında hiçbir plandan bahsetmemektedir. Savaş girişiminde bulunan bir ülkenin, savaş sonrası yükümlülüklerini de belirtmesi gerekmektedir. Barış güçlerinin bölgede kalacağı söyleniyor; fakat bu yeterli bir açıklama değildir. Muhtemelen ABD'nin kendine yeni bir hedef bulması gecikmeyecektir. Irak'ı ele geçirirse, yeni planları için "üs" problemi de çekmeyecektir. Sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı'nda tehlike olarak gördüğü İran'a karşı Irak'ı destekleyen ABD'nin, Irak'tan sonra İran'ı da hedef alması sürpriz olmayacaktır. (4) ABD'nin İran'dan sonra Kuzey Kore, Pakistan ve Endonezya gibi diğer ülkelere de müdahalelerde bulunacağı tahmin ediliyor. Irak Savaşı'na onay vermek, diğerlerine de 'evet' demek anlamına gelebilir. Bu nedenle birçok ülke de çekimser kalmayı tercih ediyor. (2)

Irak'a karşı savaş gerekçelerinden bahsedilirken; Saddam Hüseyin'in kendi halkına bile zarar verdiği söz ediliyor. Saddam Hüseyin'in, diğer ülke vatandaşlarına acımayacağı gibi, kendi vatandaşlarına da acımayacağı ve acımadığı biliniyor; fakat bu bir savaş sebebi olarak öne sürülmemelidir. Çünkü, savaş sırasında Irak topraklarında yine aynı halk zarar görecektir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) sonradan ortaya çıkarılan raporunda, Irak'a yönelik bir operasyon sonrasında 500.000 Iraklı'nın öleceği ve 9.5 milyon insanın gıda ihtiyacı karşısında dış ülkelere muhtaç kalacağı belirtilmiştir.

Olası bir savaş, sonucun her açıdan yıkım getirecektir. Bunun farkında olan dünya kamuoyu da savaş karşıtı gösterilerde bulunuyor. Savaş yanlısı ABD ve İngiltere'nin kamuoyu da, savaşa karşı sert protestolar sergiliyor. Özellikle İngiltere'de Blair'ın halktan hiçbir desteği kalmadı. Avusturalya, İspanya ve İtalya yönetimleri de, ABD tavrına yakın ülkeler olarak görünüyorlar. Ancak, buralardaki protesto gösterileri de, İngiltere'de olduğu gibi çok kalabalık ve hararetle idi. Bu kalabalıklar, Saddam yanlısı ya da terör destekçileri değiller; fakat ABD'ye ve gerekçelere güvenmiyorlar ve sonuç olarak da savaş istemiyorlar. Halklarını temsil etmeleri gereken bu "demokratik" ülkelerin yönetimleri, savaş yanlısı olarak görülüyorlar ama halklarına neden savaş yanlısı olduklarını açıklayamıyorlar. Halkın tepkisi, savaş karşıtlığının yanısıra, kendi yönetimlerine de tepki özelliği taşıyor.

Güneydoğu sınırimızda her an patlak verebilecek bir savaş olduğu halde, Türkiye'deki gösteriler küçük çapta idi. ABD askerleri, sınırimızdan Irak'a girdiler. Dışışleri ve Ekonomi Bakanlarımız, ABD'ye ekonomik pazarlığa gittiler; fakat ekonomi adına olumlu bir kararla dönmediler. Karışıklıkların ve pazarlıkların sürdüğü bu dönemde, protestolarımızla Bush'u vazgeçirebileceğimizi düşünmüyorum. Ancak, savaşın yanı başımızda olduğu bilincine yeterince vardığımız konusunda kuşkuluyum. Yoksa bizler, uluslararası diplomatik ilişkilerde halkların kararlarının önemli olmadığını biliyoruz da mı tepki vermiyoruz?

* Bu yazı, ABD'nin Irak'a müdahalesinden önce yazılmıştır.

Kaynaklar:

- (1) Doty, R. M., Winter, D. G., Peterson, B. E. & Kemmelmeier, M. (1997). Authoritarianism and American Students' attitudes about the Gulf War, 1990-1996. *Society for Perdonality and Social Psychology*, 23, 1133-1143.
- (2) Keyman, F. (2003). ABD hegemonyası ve tektarafılık. *Radikal* 2 (23 Şubat).
- (3) Spellman, B. A. & Holyoak, K. J. (1992). If Saddam is Hitler then Who is George Bush? Analogical mapping between systems of social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 913-933.
- (4) Thayer, B.A. (çev. Şahin, Ç.). (2003). Irak'ta beklenen savaşın nedenleri. *Stratejik Analiz*, 33, 86-89.
- (5) Whitaker, B. (2003). An engineered crisis. *The Guardian International*. (27 January).
- (6) Winter, D. G. (1993). Power, affiliation, and war: Three tests of a motivational model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 532-545.

SAVAŞ VE MEDYA

Mehmet Çakar

mcakar@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Körfez Savaşı (1991), televizyonculuk tarihindeki ilklerden birine sahne oldu. İlk defa bir savaş televizyondan naklen yayınlanıyor; evlerimize, oturma odamıza veya günlük yaşantımıza bu kadar 'sahici' olarak giriyordu. Türk ulusal televizyon kanalları anında çevirilerle günlük operasyon bilgilerini, uluslararası yayın yapan televizyon kanallarıyla eşzamanlı olarak yayınlıyor; bir sürü askeri terim, akıllı bombalar, Scud saldırıları, geri çekilirken vurulmuş Irak konvoyları veya bombalanan Bağdat'ın gece görüntüleri televizyon ekranlarını dolduruyordu.

Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti. Birleşmiş Milletler'in Irak'a geri çekilmek ve işgal ettiği bölgeleri boşaltmak için tanıdığı süre 15 Ocak'ta bitiyordu. Tüm dünya soluğunu tuttu ve savaş, bu sürenin bitiminden hemen sonra geniş çaplı hava saldırılarıyla başladı. Kırk gün sonra ise her şey bitmiş, yüz bin civarında Irak askeri öldürülmüş ve Kuveyt kurtarılmıştı.

Medyanın Irak krizine ve sonrasında savaşına ilgisi inanılmaz boyutta gerçekleşti. Ocak 1991 başında 1400 gazeteci, kameraları ve uydu yayın cihazlarıyla Körfez bölgesindeydi. CNN muhabiri Peter Arnett, savaşın başından sonuna kadar ekibiyle beraber Bağdat'taydı. İlk bombardıman canlı olarak dünyaya ulaştırıldı. Televizyon artık bilgi ve eğlence aracı olmasının yanı sıra uluslararası kriz iletişim sistemi, dünya siyasetinde önemli bir aktör ve belki de milli bir siyasi güç aracı haline geldi. (2) Bu savaşta son teknolojinin ürünü silahlarla beraber tarihte ilk kez savaş haberleri, televizyon görüntüleri ve canlı yayınlar bir savaş aracı olarak kullanıldı.

Demokrasilerde genellikle güçler ayrılığı ilkesi vardır. Yasama, yürütme ve yargı süreklilik anlamında birbirleriyle ilişkili, ötekini denetleme anlamında birbirinden ayrı çalışırlar. Bu üç yapı dışında her birini birbirinden bağımsız olarak denetleyen güç ise, basitçe söylersek medyadır. Dünyadaki tüm demokratik uluslar için haber alma hakkı en önemli demokratik haklardan bir tanesidir. Kamunun haber alma hakkı, aynı zamanda basının özgür haber toplama ve dağıtma hakkı vardır. Hükümetin amacının halkın her anlamda iyiliği ve çıkarı bağlamında davranmak olduğu düşünülürse, hükümet hakkında her türlü şeffaf bilgiyi almak da halkın en temel haklarından bir tanesidir.

Bugün dünyada savaşlar hükümetler tarafından yürütülmektedir. Bu yüzden halk desteği çok önemlidir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri dünyanın çeşitli yerlerinde büyük çaplı askeri operasyonlar yapabilmek için halk desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda medya, özellikle de Amerikan ulusal medya kurumları, halk desteğinin sağlanması için çok önemlidir. Çalışmada Amerikan medyasından savaş öncesi yayınlara ait örnekler verilecektir. Halk desteğinin sağlanmasının yani ulusal, 'özgür' medya kurumlarının savaş propagandasının bilimsel olarak anlaşılabilmesi için ekonomi-politik bir analize ihtiyaç vardır. Bu başka bir çalışmada incelenebilir. Öte yandan, savaşların, başlangıcından itibaren sağlanmış olan kamu (halk) desteğiyle sürdürülebilmesi için de, savaş halinin şartlarına göre düzenlenmiş bir habercilik anlayışı; kontrol edilen, yönlendirilen bir bilgi toplama ve dağıtma işleminin gelişimi, Körfez Savaşı ve Amerikan medyasından -ki bu kurumlar global haber ağlarıyla tüm dünya ile bağlıdır- örneklerle incelenecektir.

Savaş Öncesi

Bush yönetiminin Kuveyt'in kurtarılması için Körfez bölgesine askeri yığınak yapacağını açıklamasından sonra Amerikan medyası, bu yönde gelişen siyasi iktidarın politikalarını tam anlamıyla desteklemiştir. Medyada Amerikan dış politikası gayet olumlu bir şekilde yorumlanmış, hareket yapılması halinde oluşabilecek negatif gelişmeler ve sonuçların da tartışılmadığı bu ortamda, sanki gidişat bir savaş değil de yayın döngüsü içinde gelişecek olan muazzam keyifli bir haber kuşağı gibi ele alınmıştır.

Medya yorumcuları savaşın kaçınılmazlığından ve askeri bir çözümün gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Özellikle Iraklılar diplomatik girişimlerde bulunmaya başladıklarında Bush yönetimi bunları göz önüne almamıştır. Medya nadiren Bush yönetiminin bu diplomatik çözüm olanaklarını değerlendirmemesinden bahsetmiştir. (3) Amerikan halkı kriz hakkında tam olarak bilgilendirilmemiş; savaşın sonuçları veya alternatif çözümlerden bahsedilmemiştir.

Amerika'nın Suudi Arabistan'a asker göndermeye başlamasından sonra yazılı basında seyrek bir biçimde eleştirel makaleler yayımlanmaya başlamış, aynı zamanda Irak'ta tutulan rehinelere aileleri televizyonlarda muhtemel Amerikan bombardımanı başlamadan yakınlarının kurtarılmasını istemişler veya savaş karşıtı bazı söylemlerde bulunmuşlardır. Yine bazı yazarlar ve muhafazakar yorumcular, savaşın Amerika için kötü sonuçlar doğurabileceği hakkında tartışmışlar; Saddam Hüseyin'in Hitler benzeri, hiçbir şekilde diplomatik çözüme yanaşmayan bir deli olarak gösterilmesini eleştirmişler ve operasyon yerine ekonomik ambargonun denenmesini istemişlerdir. Bunların karşısında, ekonomik ambargo yerine Henry Kissenger gibi operasyonun haklılığına inananlar savaş yanlısı tutumlarını yansıtmışlar ve once askeri çöllerde kuma gömmenin intihar olacağını ve bir an önce operasyonun başlamasını istemişlerdir. (3)

Amerikan medyası, ilk birkaç ay hiçbir önemli savaş karşıtı sese izin vermemiştir. Böylece medyada hiçbir anlamlı veya ses getiren tartışma olmamıştır. Medya'da haberleri ve yayın akışlarını izleyen kurumlardan olan FAIR'ın yaptığı araştırmaya göre; Körfez Krizi'nin yayınlandığı ilk birkaç ay içerisinde ABC yayın kurumu sadece 0.7% oranda savaş karşıtı haberlere yer vermiş, CBS 0.8% ve NBC 1.5% savaş karşıtı haber ve yorumlara yer vermiştir. 8 Ağustos 1990 ile 3 Ocak 1991 tarihleri arasındaki dönemde gösterilen Körfez Krizi hakkındaki 2855 dakikalık yayının, sadece 29 dakikası yani 1%'i Amerika'nın tutumuna karşı olan ve muhtemel savaşı eleştiren haberleri kapsamaktadır. (3)

Amerikan Medyası ve Savaş

Demokrasilerde haber alma ve toplamanın en önemli haklardan ikisi olduğu düşünüldüğünde, savaşın tüm gerçekliğiyle halka iletilmesi pek çok anlamda zorlu mücadeleleri de beraberinde getirir. Örneğin; cephe hattına ulaşabilmek, bunun yanında çatışma anlarını gerçekçi bir şekilde gözlemlemek, bu çatışmaların fotoğrafını çekmek, cephe askerleriyle görüşebilmek ve toplanan bilgileri sağsalim yayın kurumlarına iletmek, fiziksel anlamda güçlükler barındırması yanında siyasi ve ideolojik dengelere yapabileceği etkiler nedeniyle de birtakım zorluklara sahiptir.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Amerika yaklaşık olarak iki milyon askerini Avrupa cephelerine göndermiştir. Bu yaklaşık olarak iki milyon askeri ve savaşı izleyen muhabir sayısı ise yüz kişi civarındadır (Amerikan Ordusunun resmi onay verdiği). Amerikan genel karargahı bünyesinde bir sansür kurulu yapılandırılmış ve haberler genellikle burada denetlenmiştir. Bir gazeteciye yirmi bin asker düşen bu savaşta, gazeteciler yanlarına verilen eskortlarla cephede gezdirilmiş, ancak çok da ileri hatlara geçmelerine müsaade edilmemiştir. (5)

İkinci Dünya Savaşı ise, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle, biriken deneyim ve aynı zamanda basın kurumlarının Amerika'daki büyük artışıyla Birinci Dünya Savaşı'na göre 40 kat civarında daha fazla muhabir katılımıyla izlenmiştir. 2600 gazeteci, Avrupa ve Pasifik cephelerine gitmişler ve yaklaşık olarak savaşa katılan on iki milyon Amerikan askerini izlemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı ile karşılaştırıldığında gazeteci başına düşen asker sayısı 4000 civarına düşmüştür. İki dünya savaşına da katılan gazeteci profilleri benzese de, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen gazeteciler çok daha eğitilmiş ve deneyimlidirler. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı, askeri gazeteciliğin ilk defa önemli boyutta ortaya çıktığı bir savaştır. Ancak ordu personeli gazeteciler, sivil meslektaşlarına göre daha az eğitilmiş ve aynı zamanda deneyimsizdirler. Bu savaşta da ordu tarafından sansür uygulanmış ancak muhabirlerin ön hatlara geçmesine ve çarpışan birliklerle hareket etmesine izin verilmiştir. (5)

Vietnam ise televizyonda gösterilen ilk savaştır. Teknoloji İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren büyük ölçüde gelişmiş, özel haber kanalları çekimlerini ertesi gün ana haber bültenlerine ulaştırma kabiliyetine erişmişlerdir. Savaş alanlarına kameralar ilk defa yoğun bir biçimde girmiştir. Bu savaşta Amerika tarafından 464 gazeteci izlenmiştir. Savaşa katılan 500.000 Amerikan askeri olduğu düşünülürse gazeteci başına 1100 asker düşüyordu. (5) Ancak bu savaş, televizyonun gösterdiği ilk savaş olması itibarıyla önemli olmasına rağmen savaş alanlarını da olduğu gibi tüm vahşeti ile gösteriyordu. Amerikan askerlerinin ölü bedenleri, çarpışmaların tüm sıcaklığı içerisinde görünüyordu. Savaşın kurbanı olan siviller de Amerikalıların evlerine giriyor, her geçen gün bu savaşın meşruiyeti tartışılır bir hale geliyordu. Bir zaman sonra askeri basın toplantılarında verilen iyimser brifingler, Amerikalıları tatmin etmez bir hale gelmeye başladı. Bunun nedeni ise, neredeyse sansürsüz bir şekilde gösterilen pusuya düşürülmüş Amerikan askerlerinin durumları ile resmi askeri yetkililerin açıklamaları arasında farklar olduğunun algılanmasıydı. Medya, bu savaş sırasında politik bir karşıduruş sergiledi. Cephedeki askerler, televizyoncuları gerçek müttefikleri olarak görüyorlar ve içinde bulundukları korkunç durumun anlaşılması için muhabirlere yardım ediyorlardı. (6)

Medya ve Körfez Savaşı

Körfez Savaşı, canlı uydu bağlantısı ile bir savaşın yayınlanması anlamında tarihte ilktir. Uydu bağlantısı ve kablo televizyon ağları, CNN'in yayın sinyallerini üçüncü dünya ülkeleri de dahil olmak üzere tüm dünyaya

dağıtmıştır. Amerikan ordusu 24 adet basın havuzu kurmuş, bu bölgelerde toplanan muhabirler yanlarına verilen eskortlarla savaş bölgesine götürülmüşlerdir. Askeri sansür uygulamaları çok sıkı tutulmuş, Vietnam Savaşı'ndan çıkarılan dersler sayesinde kontrole tabi tutulan haber konuları sayı olarak çoğaltılmıştır. Körfez Savaşı'ndaki en ilginç yayınlardan birisi ise CNN'in canlı Bağdat yayınlarıdır. Peter Arnett tüm savaş boyunca Bağdat'ta kalmış, Iraklıların kendisine sağladığı imkanlarla çalışmıştır.

Haber toplamaya getirilen kısıtlamalara rağmen, 1600 medya mensubu savaş sonu itibari ile operasyonu izlemiştir. Savaşa katılan 539.000 Amerikan askeri olduğu düşünülürse neredeyse her medya mensubuna 300 asker düşmektedir. (5)

Körfez Savaşı'nda kurulan havuz sistemi, İkinci Dünya Savaşı'nın ve Vietnam Savaşı'nın aksine, cephede bulunan basın mensuplarının ileri hatlara geçmelerine izin vermemiş, bundan dolayı ise sivil ve askeri kayıplar hakkında sağlıklı bilgiler edinilememiştir. Pentagon tarafından cephede çekim yapmasına izin verilen basın mensuplarının talepleri bile General Schwarzkopf tarafından geri çevrilmiştir. Tüm bunlara rağmen *Washington Post*'ta çıkan bir makalede, Amerikan askerlerinin bütün olanları Araplar arasındaki bir anlaşmazlık olarak gördüklerinden ve orada bulunma nedenlerini sorguladıklarından bahsedilmiştir. Aslında ordu tamamiyle kendi imajını düşünmüş ve her türlü yorumu askeri istihbarat bağlamında ele alarak engellemeye çalışmıştır. Bazı gazeteciler daha önce yazdıkları yazılar yüzünden kara listeye alınmışlar, habere ulaşmada çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. ABC'den John Laurence'ın, çöl kumu yüzünden karşılaşılan askeri problemler ve cephanesıkıntısı gibi haberleri yüzünden askerlerle görüşmesine bir daha izin verilmemiştir. Aynı zamanda basın mensuplarının yanına verilen eskortlar, cephedeki görüşmelere müdahale etmişler veya röportajlara son vermişlerdir. (3)

Sonuç

Amerikan medyası Körfez Savaşı'nda tam olarak neye neden oldu? Sansür ve diğer engelleyici, kontrol edici, düzenleyici uygulamalar izleyicilerin savaş algısı üzerinde ne gibi etkilere sahip? Bütün bunlar gibi daha pek çok soru sorulabilir. Medyanın izleyiciler üzerindeki etkilerini çalışan araştırmacılar, çeşitli oranlarda şiddet ve davranış bozukluğu gibi bulgulardan bahsetmişlerdir. (4) Massachusetts Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma sonucunda, çok yoğun televizyon seyreden izleyicilerin savaş yanlısı bir tutum edindikleri ve savaşın nedenleri, oluşumu ve sonuçları hakkında çok da bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. (1)

Körfez Savaşı esnasında düzenlenen askeri brifinglerde, izleyicilere ileri teknoloji ürünü silahların kullanımı, bir sürü akıllı bomba vuruşu, helikopter ve uçak bombalamaları gösterilmiştir. Gerçek olan ise, tüm savaş boyunca kullanılan bombaların sadece yüzde 10'unun akıllı bomba olduğudur. (1)

Bu savaş, izleyiciler anlamında tümüyle hijyenik bir savaştır. Görüntülerde ortada savaş kayıplarına veya ölü bedenlere rastlanmamaktadır. Sivil kayıplardan ise bahsedilmemiş, bunun yerine akıllı bombalar kullanılan saldırılar gösterilerek bu tür kayıpların en az düzeyde olduğu izlenimi yaratılmıştır. Kısaca savaş hakkında oluşabilecek her türlü düşünce kontrol edilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar:

- (1) Denton, E. R. (1993). Television as an instrument of war. R. E. Denton (Ed.), *The media and the persian gulf war*. (s.27-43). London: Praeger.
- (2) O'Heffernan, P. (1993). Sobering thoughts on sound bites seen 'round the world. B. S. Greenberg, W. Gantz (Ed.), *Desert storm and the media*. (s.19-29). NJ: Hampton Press
- (3) Kellner, D. (1993). The crisis in the Gulf and the lack of critical media discourse. B. S. Greenberg, W. Gantz (Ed.), *Desert storm and the media*. (s.37-48). NJ: Hampton Press
- (4) Mc Quail, D. (1994). *Mass communication theory*. London: Sage
- (5) Fox, T. (1995). The media and military: An historical perspective on the gulf war. J. Walsh (Ed.), *The gulf war did not happen-Politics, culture, and warfare post-vietnam*. (s.135-159). England: Arena
- (6) Woodward, G. C. (1993). The rules of the game: The military and the press in the persian gulf war. R. E. Denton (Ed.), *The media and the persian gulf war*. (s.1-27). London: Praeger.

SAVAŞ VE EKONOMİ

N. Can Okay

benimbuyrun@hotmail.com

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Birinci Dünya Savaşı; 10 milyon askerin ölümü ve 20 milyon askerin de ciddi şekilde yaralanmasıyla sonuçlanmıştı. Sivil ölümler 10 milyonu bulmuş, 20 milyon kişi ise savaşın ortaya çıkardığı hastalıklarla ve açlıkla karşı karşıya kalmıştı. Savaşın dünya için ekonomik maliyeti ise 250 milyar dolar civarındaydı.

Ekonomik açıdan en büyük darbe, uzun dönemde dış ticarete ve yatırımda gerçekleşti. Savaş öncesinde kurulu olan bir düzen vardı, ancak, savaş sonrasında ilişkilerin eski boyutuna ulaşması uzun zaman aldı. Uzun dönemde ise bunalım süreci başladı ve devletlerin ekonomi üzerindeki rolleri arttı.

İkinci Dünya Savaşı, tarihin en yüksek maliyetli savaşıydı. Savaşın askeri harcamalar açısından maliyeti 1 trilyon dolardan fazlaydı. Sınai ve zirai üretim, 10 yıl öncesi ile karşılaştırıldığında, yarının da altına gerilemişti. Avrupa'da ticari filolar tahrip olmuştu ve deniz taşımacılığından elde edilen gelirler artık bitecekti.

Dünya, yine bir savaşla karşı karşıya ve ekonomi bir kez daha tehdit altında. Olası bir savaşın maliyetlerini, 'direk' ve 'dolaylı' maliyet olmak üzere iki grupta inceleyelim:

Direk maliyet yalnızca 'savaş sırasında' yapılan harcamalardır. Savaş sırasındaki maliyet, ülkenin savunma bütçesinden ödenir. Eğer bir ülkenin savunma bütçesindeki harcamaları artarsa, sosyal harcamaları kısılır ve her ikisi de toplumsal maliyetler doğurur. Savaş sırasında yapılan bu harcamalar yalnızca savaşan ülkelerin savunma bütçesini etkiler, ancak dolaylı maliyetler savaş dışında yer alan bölge ülkelerini ve hatta tüm dünyayı etkileyecektir. Dolaylı maliyet ise; savaşın evlere, sınai sektöre, tarımsal sektöre, hizmet sektörüne, ihracata, yatırıma, kısaca tüm temel ekonomik göstergelere olan etkisidir.

Direk maliyet savaşın bitmesiyle ödenmiş olur; ancak, dolaylı maliyet uzun vadede de etkilidir ve bu etkiyle Türkiye son 15 yıl içerisinde büyük zararlara uğramıştır. Bütün bunların dışında, savaş söylentisi dahi toplumsal kayıplara yol açmıştır. Aşağıdaki tablo, Türkiye'nin 1980-90 ve 1990-95 dönemlerine ilişkin ekonomik göstergelerini içermektedir:

Ortalama Yıllık Büyüme (%)	1980-90	1990-95
Gayrisafi Yurtiçi Milli Hasıla	5.83	3.2
Tarım	1.3	0.9
Sanayi	7.8	4.2
Hizmetler	4.4	3.3
Mal ve Hizmet İhracatı	16.9	9.4
Yatırımlar	5.2	2.0

Kaynak: Doğan, T. (1998). Savaş Ekonomisi. İstanbul: Avesta Yayınları

“....Amerikan bilim adamı ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Joseph Stiglitz, savaşın dünya ekonomisini canlandıracağını öne sürenlere şu yanıtı veriyor: ‘Pazarlar, güvensiz ortamları ve ani değişimleri sevmez. Bir savaş ya da savaş hazırlıkları bu iki etkeni de beraberinde getirir.’...” Sektörler, ‘kaos’ durumunu sevmezler çünkü oluşacak istikrarsızlık tüm planlamaların çökmesi demektir. Savaş durumu, sektörler için bir istikrarsızlık olacaktır ve reel ekonomiyi tahrip edecektir. Bu nedenle, 90’lı yılların Türkiye reel ekonomisinde üretim hacmi, yatırımlar ve üretkenlik çok yavaş artışlar göstermiştir. Tabloda açıkça görülüyor ki, savaş döneminde ülkemizin ortalama yıllık büyümesi önemli oranda düşmüştür. Bu düşüş, halkımızın büyük bir bölümünün reel gelirindeki azalmadan başka bir şey değildir.

Savaşın dolaylı yoldan en fazla etkilediği sektörlerin başında ‘turizm’ sektörü gelir. Hiçbir kimse hayalini kurduğu tatili savaş ortamında yapmak istemeyeceğinden, ‘savaş’ sözcüğünün gündeme düşmesiyle birlikte turizm sektörü zarar etmeye başlar. Türkiye’de de son 2 ay içerisinde rezervasyonların büyük bir bölümü iptal edilmiştir -ki bu da, turizmden oldukça umutlu olan bir ülke için acı bir tablo niteliğindedir.

Savaşlar ülke ekonomilerinde yaralar açarken, bazı sektörler bu süreçte normalde olandan daha fazla büyüme gösteriyor. Savaş sırası ya da sonrası ihtiyaçların üretimiyle ilgilenen bu sektörlerin toplumsal getirileri, ortaya çıkan toplumsal kayıplardan daha az ya da çok olabilir. Ancak iktisatçıların genel görüşü, savaşların, ekonomileri olumsuz etkilediği yönündedir. Canlanma gösteren sektörler; öncelikle savunma sektörü ve ardından savaş sırasında üretimi artabilecek olan bilişim sektörü, gıda sektörü, ilaç sektörü ve de savaş sonrası altyapının sağlanmasında çalışacak olan inşaat sektörü gibi sektörlerdir. Olası Irak Savaşı’nı örnek olarak alırsak; savaş söylentilerinin başlamasıyla birlikte İMKB’deki sektörel bazı endekslere göre, turizm sektörü büyük ölçüde değer kaybederken, savunma sektörü aynı ölçüde değer kazandı (3 Kasım seçimlerinin kısa süreli olumlu etkisi haricinde). Savaş sonrası düşünüldüğünde; ABD’nin Türkiye’deki üslerinin modernizasyonu ve Irak’ın yeniden yapılandırılmasına Türk firmalarının da katılma olasılığı, çimento ve inşaat şirketleri hisselerine değer kazandırdı.

Görülüyor ki savaş bazı sektörleri baltalıyor ve bazılarını da canlandırıyor. En önemli sonuç ise, siyasetin doğurduğu ekonomik amaçlı hırsların bazen insan hayatını dahi hiçe sayabiliyor olmasıdır. Gündemimizdeki savaşı ele alırsak, dünya kamuoyunun büyük bir bölümüyle birlikte malum diktatörü sorumlu tutuyoruz. Şu sorunun cevabını bulmak pek kolay görünmüyor: Siyasi kimliği “diktatör” olmayan diktatörlerin hiç mi sorumluluğu yok? Bakın bir başka diktatör, seneler önceden, günümüz dünya siyasetini nasıl da iyi seziyor: “Güçlü bir millet barışçı ekonomi vasıtasıyla bir diğerini boyun eğdiremeyeceğine gerçekten inanırsa (...), aslında politikanın değişik bir araçla devamından başka bir şey olmayan ‘savaş’, barışçı ekonomi palavrasını ansızın paramparça ederek onun yerine sahneye çıkar.” Adolf Hitler.

Kaynaklar:

- (1) Cameron R. (1997). *A concise economic history of the world*. Oxford: Oxford University Press.
- (2) Doğan, T. (1998). *Savaş ekonomisi*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- (3) Ekonomist dergisi. Sayı: 2003/8, 2003/6
- (4) Hitler A. (1928) *Tek kurtuluş yolu*. İstanbul: Mavi Nokta Yayıncılık.
- (5) www.sonsaniye.net

SAVAŞIN MOTİVASYON KAYNAKLI TEMELLERİ

Kürşad Demirutku
dkursad@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ELYAD - DAL Araştırma Laboratuvarları
www.elyadal.org

Savaş, insan grupları arasında ortaya çıkabilecek çatışmaların çözülmesi adına sergilenen bir tür saldırganlık davranışdır. Bu davranışın mikro (biyolojik/fizyolojik), mezo (psikolojik/sosyolojik) ve makro (politik/tarihsel) düzeylerde anlaşılması mümkündür. Bu yazıda, savaş davranışı, psikolojik düzeyde ve özel olarak motivasyon kavramları çerçevesinde ele alınacaktır.

Motivasyon, geniş bir kavram olmakla birlikte, belli bir hedefe yönelik davranışların ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde etken olarak görülen psikolojik bir enerji olarak tanımlanabilir. İhtiyaç kuramları, motivasyonu tanımlarken, bireyi belli bir davranışa sevk eden güdüleyici etmenin *ihtiyaç* adı verilen hipotetik yapı olduğunu ileri sürer. Bu yaklaşıma göre, davranışlarımızın altında ihtiyaçlarımızın gücüyle orantılı olarak bu ihtiyaçları doyuma ulaştırma isteği vardır. (1) Her ihtiyacı doyuma ulaştıracak davranış örüntüleri ve istenir koşullar da ihtiyaçlara göre farklılaşır. Bazı ihtiyaçlar doğuştan gelen birincil/biyolojik türden ihtiyaçlardır (örneğin; açlık ve cinsellik). Bazı ihtiyaçlar ise, bireyin çevre ile etkileşimi sonucu edinilen ikincil/sosyal ihtiyaçlardır (örneğin; başarıma ve güç ihtiyaçları). İhtiyaçları doyuma ulaştıracak koşullardan yoksun kalmak, ihtiyaçların gücünü arttıracaktır. Bu da, davranışın daha güçlü ortaya çıkmasına neden olacaktır. Benzer şekilde, hedefe yönelmiş bireyin hedefe ulaşması engellenirse (ketlenme), doyumdan yoksun kalan bireyin ihtiyacının gücü artacak ve bu artış çoğunlukla bir tür saldırganlık şeklinde ifade edilecektir. Son olarak, doyuma ulaşan ihtiyacın davranış tetikleme gücü azalacağından birey, başka ihtiyaçları doyurmaya yönelecektir.

Üç farklı ikincil/sosyal ihtiyacın savaşlarla ilişkili olduğuna dair bulgular vardır. Bunlar; başarıma (achievement), güç (power) ve bağlılık-sevgi (affiliation) ihtiyaçlarıdır. (1, 2) Başarıma ihtiyacı, bireyin yarışmacılık içinde üst düzey standartlarda üretim yapmaya yönelik davranışlarını yönlendiren motivasyondur. Başarıma ihtiyacı yüksek olan bireyler, risk ve sorumluluk almayı isterler ve görevlerini en iyi biçimde sonuçlandırmaya odaklanırlar. Doyumlarını dış ödüllere değil (para, takdir vb.), başarıma sürecinin kendisi sağlar. Birey başarılı olmak için kendine koyduğu hedeflere istenir standartlarda ulaştığında, ihtiyacı doyuma ulaşmış olur. Bir toplumdaki bireylerin başarıma ihtiyacı düzeyi ile o toplumun ekonomik refah düzeyi arasında olumlu bir ilişki vardır. (3)

Başarıma ihtiyacı ile özellikle iç savaşlar arasında bir ilişki olduğu bulunmuştur. (2) İlk bakışta mantık dışı görünen bu bulgu, aslında ihtiyaçların ketlenmesiyle saldırganlığın ortaya çıkacağı tezi ile uyumludur. Başarı ihtiyacı yüksek bireylerin, yaygın eğitim olanaklarından yararlanarak bu ihtiyacını doyuma ulaştırması mümkündür. Dolayısıyla bu tür toplumlarda, başarıma ihtiyacı ile toplumsal huzursuzluk arasında olumsuz ve düşük bir ilişki vardır. Oysa eğitim olanakları sınırlı olan ülkelerde (gelişmemiş/gelişmekte olan), yüksek başarı ihtiyacı ketlendiği ölçüde politik-toplumsal huzursuzluk, protesto eylemleri ve iç savaşlar görünümünde saldırganlık ortaya çıkabilecektir. Türkiye’de yapılan çalışmalar, Türk insanının başarıma ihtiyacının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. (3, 4) Buradan hareketle, hala ekonomik ve sosyal anlamda gelişmekte olan ülkemizde 1980 öncesi yaşanan politik terör ve sonrasında 1990’lı yıllarda binlerce gencimizin ölmesine neden olan etnik teröre bir anlam vermek mümkündür.

Güç ihtiyacı, başkalarını denetleme ve davranışlarını yönlendirme arzusu olarak tanımlanabilir. (2) Güç ihtiyacı yüksek bireyler, çoğunlukla yöneticilik veya liderlik gerektiren konumlardadır. Karizmaları sayesinde çalışanlarını motive etme becerisine sahiptirler. Öte yandan, güç ihtiyacı yüksek bireyler, kadın-erkek farkı olmaksızın fiziksel ve sözel saldırganlık gösterme eğilimindedirler. (5) Toplamların ekonomik refah düzeyleri ile güç ihtiyacı arasında olumsuz bir ilişki vardır. Ayrıca, güç ihtiyacı, totaliter rejimleri de karakterize eden temel motiftir. (3) Sadece tanımdan hareket edildiğinde bile savaşın, güç ihtiyacını doyuma ulaştırma açısından işlevsel (!?) bir davranış biçimi olduğu söylenebilir.

Savaş-barış dönemlerini belirlemede etken olan tek ihtiyaç güç ihtiyacı değildir. Başkalarının iyiliğini gözetme, duygularını anlama ve isteklerine saygı duyma olarak tanımlanabilecek olan bağlılık-sevgi ihtiyacı, savaş-barış gelgitlerini güç ihtiyacı ile birlikte belirler. Bağlılık-sevgi ihtiyacı yüksek bireyler, işbirliği gerektiren görevlerde daha başarılı olurlar. Arkadaşıllara ve başkalarının düşüncelerine önem verirler. Bu nedenle

mektuplaşma ve telefonlaşma gibi davranışları sıkça sergilerler. Hızlı nüfus artışı ve yüksek doğum oranı ile birlikte ele alındığında, bağıllık-sevgi ihtiyacı, ekonomik refahı olumsuz yönde etkilemektedir. (3)

Tarihsel dönemlerdeki güç ve bağıllık-sevgi ihtiyaçları ile savaşlar istatistiksel olarak değerlendirildiğinde, savaş dönemleri öncesinde toplumsal düzeyde güç ve bağıllık-sevgi ihtiyaçlarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Birbirini etkisiz kılan bu iki ihtiyaçtan bağıllık-sevgi ihtiyacının düzeyindeki düşüşlerin ardından savaşlar ortaya çıkmaktadır. Savaşı takiben güç ve başarıma ihtiyaçları düşer. Bu durumda, güç ihtiyacı tekrar yükselinceye kadar barış dönemi yaşanır. (5)

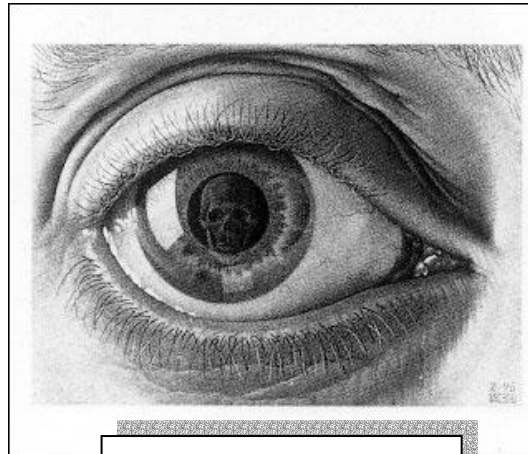
Bu döngü, savaşı insan uygarlığının varoluşu içinde kaçınılmaz göstermektedir. Ne var ki, ihtiyaçlar, belli çevresel koşullar oluştuğunda tetiklenen motivasyon kaynaklarıdır. Başka bir deyişle, başarı ihtiyacı, bireyin başarıya odaklanmasını; güç ihtiyacı, bireyin başkaları üzerinde baskınlık kurmasını; bağıllık-sevgi ihtiyacı ise başkalarıyla iyi geçinmeyi gerektiren durumlarda harekete geçecektir. Bunun savaş-barış ikilemindeki doğurguları; ekonomik gelişim, yönetim biçimi ve eğitim ile ilgili bulgular ışığında açık bir anlam taşımaktadır. Refah ve eğitim düzeyi düşük, kapalı-totaliter toplumlarda yaşayan bireylerin yaşayacağı varoluş kaygısı, onları çevresel koşulları denetlemeye daha duyarlı kılacağı için güç ihtiyacını tetiklemesi mümkündür. Buna paralel olarak, özellikle kendini başarı yoluyla ifade etme ihtiyacında olan genç nüfus, yoğun ketlenme yaşayacaktır. Yüksek güç ve yüksek başarıma ihtiyacı profili, ketlenmeyi aşmanın bir yolu olarak savaşı doğurabilir.

Özellikle kültürel dünya görüşleri farklı olan grupların ya da toplumların birbirlerinin dünya görüşlerini tehdit etmesi durumunda, güç ihtiyacı, varoluşsal anlamı koruma işlevi kazanabilir. Bu da, tehdit edici diğer grubun ölümüyle sembolik ölümsüzlüğün korunması -savaşarak varolma, öldürerek ölümsüzleşme- anlamına gelebilir. (6) Bu durum, özellikle güç ihtiyacı yüksek liderlerin yönetimde olduğu durumlarda daha ciddi bir tehdit yaratabilir; çünkü güç ihtiyacı yüksek politik liderlerin savaşa yatkınlığının daha fazla olduğu bilinmektedir. (7) Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül terör eylemi ile tetiklenen süreçte Irak'ı bombalama konusundaki ısrarcı tutumu, bu analiz çerçevesinde değerlendirilebilir.

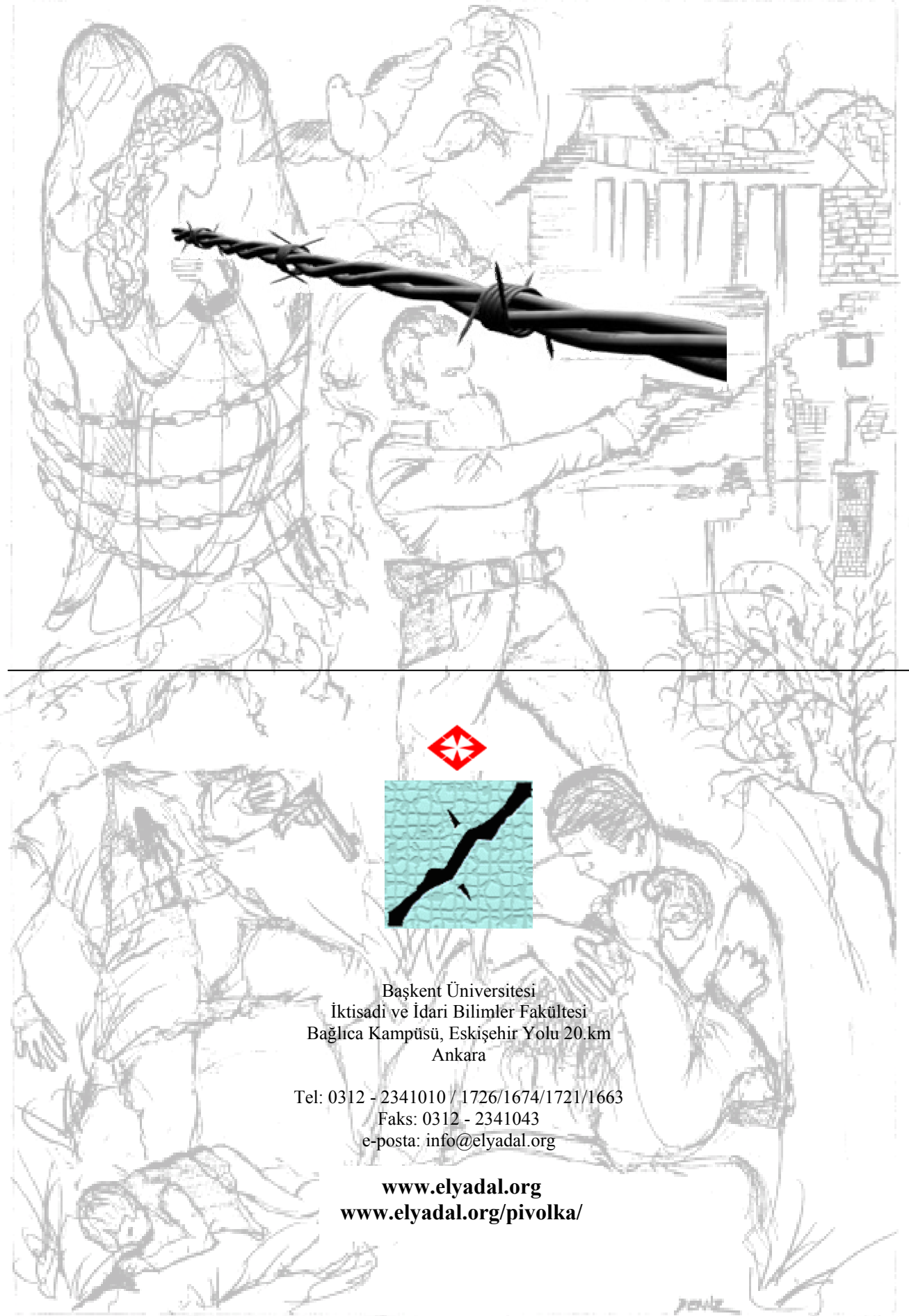
Sonuç olarak savaş, yoksunluğun ve ketlenmenin ürünüdür. Savaş öncesi ya da sonrası ihtiyaçları doyurma ve ifade etme ise, barışın motivasyon kaynaklı temelleridir.

Kaynaklar:

- (1) Atkinson, J. W. (Ed.). (1958). *Motives in fantasy, action, and society*. NY: D. Van Nostrand Company, Inc.
- (2) McClelland, D. C. (1987). *Human motivation*. NY: Cambridge University Press.
- (3) McClelland, D. C. (1961). *The achieving society*. NY: D. Van Nostrand Company, Inc.
- (4) Demirutku, K. (2000). *Influence of motivational profile on organizational commitment and job satisfaction: A cultural exploration*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- (5) Winter, D. G. (1993). Power, affiliation, and war: Three tests of a motivational model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 532-545.
- (6) Greenberg, J., Solomon, S., & Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 29, pp. 61-139) içinde. NY: Academic Press.
- (7) Winter, D. G. (1980). An exploratory study of the motives of Southern African political leaders measured at a distance. *Political Psychology*, 2, 75-85.

*Escher
Eye*

Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bağlıca Kampüsü, Eskişehir Yolu 20.km
Ankara

Tel: 0312 - 2341010 / 1726/1674/1721/1663

Faks: 0312 - 2341043

e-posta: info@elyadal.org

www.elyadal.org
www.elyadal.org/pivolka/